

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Загальноуніверситетська кафедра мовної освіти

МАТЕРІАЛИ

II Всеукраїнської науково-практичної конференції

Роль мови в інтелектуальному формуванні особистості

22 березня 2018 року

Херсон

УДК 81:37.036

ББК 81

Рекомендувала загальноуніверситетська кафедра мовної освіти
(протокол від 07 травня 2018 р. № 9)

Затвердила вчена рада Херсонського державного університету (протокол
від 17 травня 2018 р. № 12)

Рецензенти:

Кузьменко Ю. В. – доктор педагогічних наук, член-кореспондент Міжнародної академії наук педагогічної освіти, професор кафедри теорії і методики виховання, психології та інклюзивної освіти Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти»

Приходько В. М. – доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри андрагогіки КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради

Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Роль мови в інтелектуальному формуванні особистості» (22 березня 2018 р., м. Херсон) [Електронний ресурс] / за заг. ред. Н. І. Чабан, А. В. Воробйової — Херсон, 2018 — 121 с.

Матеріали висвітлюють результати обговорення під час II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Роль мови в інтелектуальному формуванні особистості» кола проблем: міжкультурна комунікація в сучасному світі, лінгвістика тексту, питання методики викладання української та іноземних мов тощо.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів закладів вищої освіти, учителів.

За правильність наведеної інформації відповідальність несуть автори.

ЗМІСТ

<i>Бовдир О. С.</i>	КУЛЬТУРА ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ: МОВНИЙ АСПЕКТ	ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙБУТНІХ	6
<i>Воробьєва А. В.</i>	СТРУКТУРА РИТОРИЧЕСКОЙ АРГУМЕНТАЦИИ	И ВИДЫ	13
<i>Ізмайлова О. А.</i>	КОМПЛЕКС ЗНАНЬ І ВМІНЬ У ФОРМУВАННІ ІНШОМОВНОЇ ДИСКУРСИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ	МОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ	20
<i>Качмар Н. В.</i>	ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА СПОСОБИ НЕВЕРБАЛЬНИХ БАР'ЄРІВ У МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ		28
<i>Киселевич І. В.</i>	ФОРМУВАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАВНИКІВ		33
<i>Левакіна Т. В.</i>	ВИЯВ СОЦІАТИВНОСТІ В МОРФЕМНІЙ ПІДСИСТЕМІ НАУКОВОГО СТИЛЮ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ		37
<i>Немченко Г. В.</i>	«ЛЕГЕНДИ НАТАЛЕНИ	СТАРОКИЇВСЬКІ» КОРОЛЕВОЇ І	46

**ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ**

<i>Немченко І. В.</i>	«ЗАПИСКИ...» СОФРОНА КРУТЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ ТА ПІВДЕННИХ СЛОВ'ЯН	51
<i>Орищенко О. В.</i>	ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ У НЕМОВНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	55
<i>Пренько Я. О.</i>	ФОРМУВАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ-ЮРИСТІВ	63
<i>Свиридов О. Ф.</i>	ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ В ТВОРАХ СТІВЕНА КІНГА: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ	69
<i>Ситниченко М.</i>	ДО ПИТАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ СУДОВОГО РІШЕННЯ	75
<i>Соломахін А. Ф.</i>	ВАРІАНТНІСТЬ У СКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЇ АСТРОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ II половини XX –	82

	початку ХХІ ст.	
<i>Стельманичук М.</i>	РОЛЬ НЕВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ МОВЛЕННЯ У ФОРМУВАННІ ІМІДЖУ ПОЛІТИКА	89
<i>Хома Т. В., Шушляннікова Н. В.</i>	ВИТОКИ НАРОДНОЇ СВІДОМОСТІ У ФОЛЬКЛОРІ	95
<i>Чабан Н. І.</i>	ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ- НЕФІЛОЛОГІВ	103
<i>Шрамко Р. Г.</i>	ТРИКОМПОНЕНТНІ ІЗОФУНКЦІЙНІ СИНТАКСИЧНІ ПАРАДИГМИ З ПРЕДИКАТАМИ НЕГАТИВНОГО ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ СУБ'ЄКТА МІКРОГРУПИ “СУМ” УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СУЧАСНОМУ СЕМАНТИКО- ФУНКЦІЙНОМУ ПРЕДСТАВЛЕННІ	114
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ		118

КУЛЬТУРА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ: МОВНИЙ АСПЕКТ

У статті обґрунтована роль і сукупність мовних засобів у розвитку культури майбутнього юриста.

Актуальність проблеми. Пріоритетна роль в утвердженні ідеалів соціальної рівності, свободи і справедливості в суспільстві належить фахівцям юридичної галузі, оскільки через їхню діяльність реалізується державна політика, спрямована на захист прав та інтересів громадян, забезпечення правового виховання й освіти різних верств населення. Тому мовний аспект підготовки сучасних спеціалістів юридичної галузі потребує формування мовленнєвих умінь і навичок для реалізації культури професійної діяльності.

Оволодіти такими мовленнєвими вміннями – означає вміти правильно добирати стиль мовлення, підкоряти форму мовного виразу завданням спілкування, вживати найефективніші мовні засоби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Учені постійно значну увагу приділяють культурі професійної підготовки фахівців. Так враховувались розроблені загальні положення теорії спілкування та нові підходи до мовної підготовки майбутніх правників (Н. Артикуца, О.Бодальов, М.Боришевський, В.Кан-Калік, Б.Ломов, В.А.Семіченко, Т.С.Яценко). Аналізом питання формування мовленнєво-комунікативних та власне комунікативних умінь студентів займалися Л.Барановська, О.Калита, С. Омельчук.

Психологія мовної особистості в комунікації стала об'єктом вивчення для В. фон Гумбольдта (вчення про духовну енергію мови), О. Потебні (про зв'язок думки та мовлення), Х. Штейнталя та К. Бюлера (етнопсихологічний розвиток), В. Вундта (експериментальна психологія мови). Характеристика сучасної комунікативної лінгвістики, об'єктом якої є комунікативна діяльність, що зводиться до аналізу дослідження

невербальної та мовної комунікації [6, с.120].

Мета роботи – обґрунтувати роль мови і сукупність мовних засобів у розвитку культури майбутнього юриста.

Викладення основного матеріалу. Використовуючи мову в повсякденному житті, люди, залежно від потреби, вдаються до різних мовних засобів. Залежно від змісту і спрямованості висловлення, а також від індивідуальної манери та уподобань у процесі мовлення відбувається певний добір і комбінування найпридатніших і найпотрібніших саме для цієї мовної ситуації наявних у мові співвідносних варіантів слів, форм, словосполучень, конструкцій речень. Мовностилістична підготовка працівників юридичної сфери відрізняється специфікою мовних засобів зумовлених змістом і метою висловлювання. Кожний зі стилів має свої характерні ознаки й реалізується у властивих йому жанрах доречних для сфери спілкування: мета мовлення, сфера спілкування, мовні особливості стилю, форма реалізації [2].

Визначені особливості різних стилів мови щодо їх впливу на міжособистісну взаємодію та ефективність професійної діяльності майбутніх спеціалістів.

Теоретичний характер зазначеної готовності ставить багато проблемних ситуацій, що пов'язані з мовленнєвими аспектами. Якість її засвоєння та доречного використання суттєво впливають на ефективність професійно-правової діяльності. Особливої ваги набувають такі якості мовлення, як конкретність, логічність і точність, необхідною умовою досягнення яких є, з одного боку, суто юридична термінологія і, з другого, специфічна лексика тих сфер, у які змушена втручатися і дані яких використовує юриспруденція у зв'язку з розглядом різноманітних життєвих ситуацій.

Сформована комунікативна культура сприяє розширенню світогляду студента-юриста, розвитку інтелекту, виробленню позитивних загальнолюдських якостей, знань і навичок для професійної діяльності. Вміло організоване спілкування створює умови для розвитку

цілеспрямованих почуттів і волі, оцінок та орієнтацій – всього того, що характеризує стійку потребу юриста щодо здійснення у своїй професійній діяльності життєвої позиції активного громадянина української держави [1].

Мовна культура повинна бути максимально спрямована на фахово-практичні інтереси майбутнього правознавця. Професійне мовлення юриста має бути нормативним, доречним в межах сучасної літературної мови. Адже він знаходиться в постійному пошуку істини, де немає місця стандартам і шаблонам. В процесі роботи юриста постійно виникатимуть питання термінологічного і мовностилістичного характеру. Мовностилістичні особливості підготовки майбутніх юристів характеризуються рядом специфічних ознак [4].

Стилестична диференціація характеризується розгалуженою системою стильових різновидів, що взаємодіють між собою і сприяють розвитку мовновиражальних засобів. Логічність, точність, лаконічність, правильність основні вимоги до мовлення адже «для реалізації правових норм необхідно знати, яке значення вкладає в те чи інше поняття законодавець, правник» [3, с. 2].

Кожен вираз на означення того чи іншого поняття у мові фахівців-юристів є сталим словосполученням, оскільки характеризується не випадковим, а обов'язковим ужитком і має заздалегідь відоме значення.

Стилестичні вимоги, що діють у межах літературної норми, регламентують не лише правильність мовлення, а й доцільність та довершеність його відповідно до умов спілкування. Передача думок різними словами актуалізують сталі словосполучення, які автор виділяє як ключові. Водночас різні за своєю формою висловлювання можуть передавати одну і ту ж думку, проте фрагмент пізнання реципієнт буде виводити все ж на основі ключових понять, які вкладені у стале словосполучення.

Неточне або помилкове терміновживання, логічні і граматичні помилки, змістові неточності у формулюванні правових норм, що призводить до розпливчастого або багатозначного їх тлумачення, —

неприпустимі явища у правничій мові. Вимога стилістично-мовної досконалості тексту закону, максимальної точності у викладі нормативних актів і ділових документів зумовлює надзвичайну увагу юристів до мови, мовних способів і засобів вираження юридичної думки в усіх її законодавчих, процесуальних та інших формах [1].

Від стилю спілкування залежить психологічна атмосфера, емоційне благополуччя особистості фахівця-правознавця. Певну роль в цьому відіграє і знання функціональної диференціації стилів мови, відсутність у юриста знань про призначення (регулювання стосунків, повідомлення, вплив, спілкування), характерних ознак (форма та спосіб викладу); системи мовних засобів і стилістичних норм (лексику, фразеологію, граматичні форми, типи речень), негативно позначається на встановленні контакту з клієнтами та колегами. Знання функціональних стилів мови у правознавця формує професійні навички спілкування, визначають професійну індивідуальність юриста, що спрощує процес взаємодії з керівником, колегами та клієнтами і підвищують його авторитет.

Характер мовленнєвих ситуацій, у яких здійснюється професійна юридична діяльність, зумовлює використання різних стильових варіантів української літературної мови. Користуючись мовою в своєму повсякденному житті, юристи, залежно від потреби вдаються до різних мовних засобів. Тому вимоги стильового оформлення висловлювання, правильний вибір стилю з усіма притаманними йому мовними засобами, розуміння стилістичних характеристик мовлення допомагає юристові адекватно сприйняти зміст сказанного співрозмовником, оцінити його позицію, а отже й об'єктивно підійти до аналізованої проблеми.

Так, збір інформації на місці події, бесіди правоохоронців зі свідками здійснюють здебільшого в рамках розмовного стилю мовлення. Спілкування між працівниками юридичної служби суворо не регламентується у стилістичному плані: тут можливе застосування і розмовного, і офіційно-ділового, і наукового стилів. Складені документи

– акти, протоколи, розпорядження, засвідчення у стилі офіційно-діловому вимагають точності формулювань, не припускають двозначності сприймання змісту. Публічні виступи з правових питань, судові промови оформляють переважно в публіцистичному стилі. У поле зору під час розгляду справ як докази можуть потрапити і листи від особистих до офіційних запитів та повідомлень, доручень і заповітів. Таким чином, у мовленнєвій практиці юристів знаходять застосування висловлювання в різних стилях, крім художнього [3].

Отже, у процесі розвитку мовної культури використання офіційно-ділового, наукового, публіцистичного, розмовного стилів та дотримання професійного такту має ряд переваг у ході професійної підготовки спеціалістів. Разом з тим необхідно знати особливості й інших стилів, щоб вчасно попереджувати професійну придатність у сфері комунікативної компетенції майбутнього фахівця. Якщо йдеться про законодавство, то тут маємо справу із офіційно-діловим стилем і законодавчим підстилем, судові засідання поєднують у собі ознаки офіційно-ділового та публіцистичного стилів, слідчі допити – ознаки офіційно-ділового і розмовно-побутового стилів, а навчальний процес у правничих навчальних закладах має ознаки науково-навчального підстилю наукового стилю.

Різноманітні форми і види роботи під час практичних занять, а також самостійної роботи студентів спрямовані на розширення їхнього активного юридичного словника, поглиблене вивчення процесів терміновживання і термінотворення, стилістичного добору й організації мовних засобів, знайомство з науковою літературою з питань правничої мови, опанування різних напрямів і методів науково-дослідницької та викладацької роботи.

Матеріалом для різних видів лінгвістичного і контекстуально-стилістичного аналізу на практичних заняттях служать: основні законодавчі акти України (Конституція України та кодекси, їх проекти), різні види сучасної ділової документації, науково-юридичні і судово-публіцистичні твори [5]. Спостереження над лексико-термінологічним

складом, структурою та граматико-стилістичними характеристиками законодавчих документів, порівняльний аналіз текстів різних стилів, дозволяє студентам не тільки прослідкувати за тим, як втілюються різні стилі в текстах, за допомогою яких мовних засобів формулюється і удосконалюється стилістична норма, а й побачити ті реальні проблеми і труднощі, які супроводжують тексти у його роботі, ознайомитися з основними принципами і прийомами законодавчої техніки.

Пильна увага студентів-правників до мови закону, кожного слова і терміновживання, уміння визначити відповідність (або невідповідність) мовних засобів вираження, формування вмінь і навичок укладання ділової документації різних типів і жанрів, - усе це значно підвищить культуру їхньої професійного мовлення, а у майбутньому сприятиме удосконаленню мови законодавства та ділової документації.

Основними умовами для досягнення культури мови є: розвиток навичок літературного спілкування; пропаганда й засвоєння літературних норм у слововжитку, граматичному оформленні мови; у вимові та наголошуванні; неприйняття спотвореної мови або суржику.

Опанування культурою мовлення – це показник розвинутого інтелекту, моральної і духовної культури.

Висновок. Таким чином, на основі розглянутих функціональних стилів сучасної літературної мови у професійній підготовці юристів можемо зробити висновки про те, що перераховані варіанти не вичерпують всього багатства мимовільно вироблених у тривалій практиці аспектів спілкування.

Фахове мовлення правника – це поєднання елементів наукового, офіційно-ділового і публіцистичного стилів, оскільки сфера діяльності правників досить широка і передбачає спілкування як у суто правовій сфері, так і в економічній, політичній, торгівельній, громадській .

Література:

1. Артикуца Н. Нові підходи до мовної підготовки майбутніх юристів і викладачів права / Н. Артикуца // Право України. – 1997. – № 12.

2. Барановська Л., Саражинська І. Формування професійно-мовленнєвої компетенції майбутніх фахівців правоохоронної сфери / Л. Барановська,
3. Калита О. Мова як раціональна дія в системі формування комунікативної компетентності юриста [Електронний ресурс] / О. П. Калита. – 2012. – Режим доступу: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/18/statti/kalkal.htm
4. Омельчук С. Формування мовленнєво-комунікативних умінь у процесі вивчення синтаксису / С. Омельчук // Дивослово, 2006. – № 9.
5. Саражинська // Мовні і концептуальні картини світу. Збірник наукових праць. – К., 2008. – Випуск 27. – Частина 1. – С.45 – 50.
6. Селиванова Е. А. Когнитивная ономазиология: [монография] / Е. А. Селиванова. – К. : Изд-во укр. философического центра, 2000. – 248 с.

СТРУКТУРА И ВИДЫ РИТОРИЧЕСКОЙ АРГУМЕНТАЦИИ

Риторика – живая наука, требующая постоянного пересмотра и совершенствования ее теоретической базы для изучения и эффективного применения воздействующих вербальных и невербальных механизмов дискурса с целью присоединения оппонента речи. Создание риторического дискурса невозможно без владения универсальными законами построения аргументации. Специфику структуры и видов аргументации рассматривают многие исследователи (А. Волков, Г. Сагач, О. Когут, Н. Колотилова, Л. Мацко, О. Иссерс, Т. Тимошенко, Г. Хазагеров, М. Препотенская и другие). На современном этапе продолжается научная дискуссия об основных характеристиках аргументации. Среди ученых отсутствует консолидированная позиция в вопросах о единице, видах и специфике доказательной структуры современного публичного дискурса. **Цель** нашего научного исследования – выявить актуальную специфику основных составляющих риторической аргументации, назвать виды и техники подачи риторического материала.

Известно, что аргументация, как часть риторической диспозиции, обеспечивает развертывание рациональных и эмоциональных доводов, последовательная действенность которых призвана убедить реципиента речи.

Разные научные источники называют базовую единицу аргументации субконцептом (Н. Безменова), микротемой (М. Львов), композиционным элементом (А. Волков), структурно-содержательным блоком (М. Блох), актом (С. Тулмин), порцией (Л. Мацко) и т. д. Количественный и качественный состав компонентов такого элемента речи однозначно не установлен.

Общеизвестна модель аргументации с опорой на три составляющие: тезис, аргумент, демонстрация, где тезис – главная

мысль, идея, положение, верность которой необходимо обосновать. Аргумент убедительно доказывает истинность тезиса, и демонстрация представляет процесс выведения тезиса из аргумента.

Схожую трехкомпонентную систему предлагает А. Волков, в ней топ отображает общую идею рассуждения, схема определяет последовательность доводов, и редукция демонстрирует «сведение значений термов к значению топа» [1, с. 46]. Описанная С. Тиркконен-Кондит [8] четырехкомпонентная структура аргументации включает ситуацию, проблему, решение, оценку. Для эристики характерна модель из двух компонентов: точка зрения и аргументы [7, с. 52–53]. Таким образом, активный поиск наиболее точного набора структурных составляющих аргументации подтверждает насущность вопроса для науки и практики эффективного общения.

Современные риторические студии предлагают широкий спектр видов аргументации, которые делят по форме и содержанию. По *форме* и в соответствии с законами логики аргументацию относят к симптоматической (дедуктивной), причинной (недедуктивной) или той, что «основана на индуктивных рассуждениях» [2, с. 36], а также аналогической (недедуктивной) с опорой на аналогию. С позиций эристики рассматривают два типа аргументации: прогрессивную (от аргумента к точке зрения) и регрессивную (от точки зрения к аргументу) [7, с. 56].

С точки зрения *техники* подачи исследователи выделяют типы прямой и непрямой аргументации. В первом случае доказательства обосновывают тезис, во втором – тезис подтверждают через отрицание антитезиса [4]. Широко применимы нисходящая и восходящая техники. Нисходящая аргументация построена так, что вначале оратор приводит наиболее сильные аргументы, затем – менее сильные, а завершает выступление эмоциональной просьбой, побуждением или выводом. Восходящий поток аргументации предполагает, что доказательная база и накал чувств усиливаются только к концу выступления. Необходимо также иметь в виду, что слабые аргументы при нисходящей

аргументации выглядят лучше, чем при других способах аргументации. Как отмечают Е. А. Юнина и Г. М. Сагач, «если «слабые» аргументы употребляются в качестве дополнения «сильных» (а не как относительно независимые), то степень их «слабости» понижается, и наоборот» [3, с. 76].

Представление оратором своей позиции с помощью техники односторонней аргументации предполагает, что либо излагаются только аргументы «за», либо только аргументы «против». При двусторонней аргументации слушателю, предлагая противоположные точки зрения, дают возможность сопоставить, выбрать одну из нескольких точек зрения.

Наиболее часто используют техники опровергающей и поддерживающей аргументации. При опровергающей – оратор разрушает реальные или возможные контраргументы реального или «изобретенного» оппонента. При этом позитивные аргументы либо не приводятся совсем, либо им уделяется крайне мало внимания в процессе выступления. При поддерживающей аргументации оратор выдвигает только позитивные аргументы, а контраргументы игнорирует. Следует отметить, что деление аргументации по форме и технике в большей степени отображает рационалистическую, логическую традицию красноречия.

По *содержанию*, вслед за тремя основными видами красноречия Аристотеля, аргументацию относят к эпидейктической, судительной, совещательной. Эпидейктическая отвечает за «установление принципов и ценностей, на основе которых обсуждаются проблемы» [1, с. 45]. Судительная определяет и оценивает факты с точки зрения прошлого. Совещательная аргументация посвящена принятию решений в будущем.

Большинство исследователей (Н. Колотилова, А. Михальская, А. Ивин, О. Сычев и др.) также используя классификацию Аристотеля, рассматривают аргументацию как нетехническую (эмпирическую, внешнюю), основанную на фактах и примерах действительности, и техническую (теоретическую, внутреннюю), требующую собственно

ораторского изобретения и обоснования. Как структурные компоненты аргументации, нетехнические аргументы-примеры представляют собой факты, научные аксиомы, положения законов и официальных документов; законы природы, выводы, подтвержденные экспериментально; заключения экспертов; цитаты из авторитетных источников; показания очевидцев; статистические данные; примеры (из жизни, из истории, из литературы); наглядные пособия (чертежи, карты, плакаты, иллюстрации, модели, образцы) [5, с. 45–46]. Технические аргументы-умозаключения включают доводы дедуктивные (силлогизм и энтитема) и недедуктивные (по индукции и аналогии). Однако обе классификации не дают полной характеристики доказательной базы риторического дискурса, важнейшим показателем которого является эмоциональность, а принципом – этичность сказанного.

Воздействующая аргументация делает публичный дискурс действительно риторическим лишь в случае, если содержание доводов-примеров и доказательств-умозаключений передает все аспекты методологической триады красноречия. Три «модуса» [2, с. 12] подготовки оратора наряду с механизмами логоса, обращенными к разуму, отвечают правилам этоса, апеллирующего к моральным принципам, и пафоса, направленного к чувствам.

Комплексность триады актуализирует роль риторической аргументации для современного социума. Так, в условиях нарастающей борьбы дискурсов, пренебрежение этосом приводит к подмене тезиса, искажению в пользу одной из сторон, что превращает риторическую аргументацию в софистическую, по существу гибридную. В отсутствии доводов пафоса аргументационный материал приобретает свойства научного, целью которого становится не эффективное воздействие, а «установление истинного знания о предмете исследования» [1, с. 85]. Очевидно, что для достижения риторического успеха, т. е. установления полного контакта с аудиторией, структурно-контентное наполнение риторической аргументации требует реализации доводов в трех аспектах

красноречия.

Сила аргумента логоса обусловлена исполнением законов логики: закон тождества предполагает ясность и четкость всех дефиниций обсуждаемого; закон бесспорности заключается в том, что два противоположных суждения об одном предмете не могут являться истинными одновременно; закон исключения третьего призывает к однозначности доводов при отказе от усредненности позиции; закон достаточного основания требует совершенного подбора фактов и наглядности. Взяв за основу исследование Г. Хазагеров [6], рациональные аргументы можно условно разделить на: собственно логические (дедуктивные, индуктивные), квазилогические (софизм, антанакласа, псевдоменос) и логико-психологические (анатомия, дигестия, эвтрепизм, дивизия, дизъюнкция, энумерация и т.д.).

В психологической (иррациональной) риторической аргументации выделяют: доводы к этосу, т.е. «апелляция к этическим нормам, разделяемым слушателями» [6, с. 96], и доводы к пафосу, которые касаются личностных интересов оппонента и слушателей, показывают результаты возможного согласия. Этические аргументы подразделяют на сопереживание и отвержение, обращаясь к принятию этической нормы и отрицанию антинормы соответственно. В момент сопереживания риторические суждения обращены к позитивным нравственным устоям, адресант выявляет интенции разделить принятые социумом этические ценности. В случае отвержения ритор противопоставляет свою позицию антиморальным явлениям, в чем также ищет поддержки аудитории.

Доводы к пафосу включают обещания и угрозы, где воздействие оратора основано на установлении аналогий с положительным или отрицательным опытом адресата речи. Среди эмоциональных аргументов ученые (А. Волков, Н. Кохтев, Г. Сагач, М. Препотенская, Г. Хазагеров, Н. Колотилова и др.) традиционно выделяют аргументы «к человеку», к различным ипостасям его личности (к авторитету, к тщеславию, к жалости, к выгоде, к силе и т.п.), а также контекстуальные

аргументы (А. Ивин) к очевидному, вере, вкусу, моде, традиции и т. д. Следовательно, композиционное совершенство риторической аргументации может быть успешно реализовано в случае, когда последовательное развёртывание логических (формальных) и эмоциональных (неформальных) доводов приводит к убеждению и присоединению оппонента.

Таким образом, функция риторического дискурса заключена в действенной реализации аргументации. Единица аргументации может иметь разное логико-речевое построение в виде многоступенчатого процесса обоснования тезисов. Большинство моделей содержат набор классических элементов (тезис, аргумент, демонстрация). Архитектоника дискурса включает разнообразные техники подачи аргументационного материала, а также разные по форме и содержанию доводы и доказательства. Деление аргументов на виды по содержанию предполагает использование технических и нетехнических аргументов в логосе, этосе и пафосе. Овладение примерами риторических схем и классических образцов дает возможность совершенствовать умение создавать персуазивную речь.

Литература:

1. Волков А. А. Основы риторики: учебное пособие для вузов / А. А. Волков – М. : Академический проспект, 2003. – 304с.
2. Колотілова Н. А. Риторика. Навч. Посібник / Н. А. Колотілова – К.: Центр учбової літератури, 2007 – 232 с.
3. Сагач Г. М. Риторика в интеллектуальных играх [Текст] / Г. М. Сагач, Е. А. Юнина. – К. : Знание, 1990. – 28 с.
4. Стернин И. А. Практическая риторика: учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений / Иосиф Абрамович Стернин. – [4-е изд., стер.]. – М.: Издательский центр «Академия», 2007. – 272 с.
5. Тимошенко Т. Е. Риторика: практикум/ Тимошенко Т. Е. – М. : Флинта: Наука, 2009. – 96с.

6. Хазагеров Г. Г. Риторический словарь / Г. Г. Хазагеров – М. : Флинта: Наука, 2009. – 432 с.
7. Хоменко І. В. Еристика: підручник / Ірина Вікторівна Хоменко. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 280 с.
8. Tirkkonen-Condit, S. Argumentative Text Structure and Translation. // *Studia Philologica Juväskyläensia*. 18. – 1985. – 256 p.

КОМПЛЕКС ЗНАНЬ І ВМІНЬ У ФОРМУВАННІ ІНШОМОВНОЇ ДИСКУРСИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ МОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Методика викладання іноземних мов побудована на основних компонентах іншомовної комунікативної компетенції, серед яких дискурсивна компетенція займає досить вагоме місце.

У науковій літературі ми знаходимо цілу низку визначень вітчизняних вчених (І. О. Кучеренко, Н. П. Головіна), а також зарубіжних вчених (L. F. Bachman, M. Canale, M. Swain, S. Moirand, Y. Simard), які широко або вузько визначають сутність означеного поняття. Дискурсивна компетенція – це здатність мовної особистості будувати й сприймати цілісні дискурси різних типів (усні і писемні) відповідно до комунікативного наміру в межах конкретної ситуації спілкування з урахуванням специфіки їх семантико-прагматичної і граматичної організації на макро- і мікрорівні та взаємозв'язку екстралінгвістичних і лінгвістичних компонентів. Наявність дискурсивної компетенції у студентів передбачає їхні вміння створювати і сприймати різні типи дискурсів відповідно до ситуації спілкування, а саме під час мовленнєвого акту дотримуватись параметрів одного типу дискурсу або використовувати різні типи дискурсів у залежності від зміни комунікативної ситуації. Володіння різними типами дискурсів рідною і, тим більше, іноземною мовою, не можливе без спеціальної підготовки. Під час вивчення іноземної мови навчальна аудиторія залишається основним місцем, де використовуються дискурси, властиві іншій культурі. Саме там студент, який вивчає іноземну мову, має можливість навчитися вибирати, залежно від ситуації, відповідний дискурс і будувати свою промову не тільки правильно, але й по-різному, не використовуючи ідентичні лексичні одиниці і граматичні форми, не починаючи своє висловлювання завжди однотипно, розмовляючи з

представниками різних соціальних груп, спілкуючись особисто або по телефону, на вулиці або в помешканні, навіть якщо предмет розмови у всіх випадках однаковий [5].

З метою розв'язання низки практичних завдань методики у структурі дискурсивної компетенції виокремлюємо комплекс відповідних знань і вмінь, а саме:

- лінгвістичні знання про організацію дискурсу на макрорівні (схеми побудови тексту у зв'язку з екстралінгвістичними параметрами) і мікрорівні (знання семантико-синтаксичної організації різних типів дискурсу);
- екстралінгвістичні знання про види ситуацій, контекстів та інші елементи побудови дискурсу.

Беручи до уваги специфіку роботи зі студентами мовних спеціальностей, було вирішено включити у зміст навчання такі знання про дискурс, які б зсприяли формуванню у їхній свідомості концепту означеного поняття. На нашу думку, це знання основних ознак і категорій дискурсу; загальної структури і природи дискурсу; семантико-прагматичної організації різних типів дискурсу.

На підставі набутих знань у студентів формуються вміння:

- виділяти лінгвістичні та екстралінгвістичні параметри дискурсу, встановлювати й усвідомлювати взаємозв'язок мовних засобів з екстралінгвістичними аспектами комунікації;
- вибирати тип дискурсу;
- розпізнавати і вживати ключові маркери різних типів дискурсів;
- будувати і сприймати цілісні дискурси з урахуванням екстралінгвістичних параметрів ситуації та особливостей їх семантико-прагматичної і граматичної організації.

Практичною метою формування дискурсивної компетенції студентів мовних спеціальностей на думку Бершадської Н. С. є обізнаність студентів з основними поняттями дискурсу, ситуаціями їх вживання, лінгвістичними та екстралінгвістичними компонентами дискурсу, національно-культурними особливостями іншомовного

дискурсу; формування вміння розпізнавати і вживати дискурсивні маркери в реальних комунікативних ситуаціях; моделювання реальних комунікативних ситуацій дидактичного типу дискурсу; мовностилістичне оформлення дидактичного дискурсу; сприймання та відтворювання цілісних дидактичних дискурсів з урахуванням комунікативного наміру і параметрів комунікативної ситуації; систематизація та об'єднання всіх знань стосовно іншомовного дидактичного дискурсу та іншомовної ДК.

Дискурсивна компетенція є складним багатокомпонентним явищем, яке інтегрує в собі значний комплекс знань, умінь і навичок. Дискурсивні вміння – це вміння: 1) будувати висловлювання відповідно до певних лексичних, граматичних, стилістичних, композиційних правил; 2) поєднувати окремі речення у зв'язні усні уривки дискурсу, використовуючи для цього різні синтаксичні і семантичні засоби когезії; 3) аналізувати ситуацію спілкування та її компоненти; 4) враховувати контекст комунікативної взаємодії; 5) проектувати спілкування, визначаючи модель побудови дискурсу і мовні засоби її реалізації; 6) інтерпретувати дискурс у відповідності з комунікативною ситуацією; 7) структурувати дискурс відповідно до особливостей функціонального стилю і жанрової форми; 8) регулювати загальну модальність дискурсу; 9) виділяти лінгвістичні та екстралінгвістичні параметри дискурсу; 10) встановлювати й усвідомлювати зв'язок мовних засобів з екстралінгвістичними аспектами комунікації.

Іншомовна дискурсивна компетенція студентів мовних спеціальностей — це здатність мовної особистості будувати, сприймати та інтерпретувати цілісні монологічні та діалогічні усні дискурси іноземною мовою відповідно до комунікативного наміру в межах професійного педагогічного спілкування з урахуванням специфіки їх семантико-прагматичної і граматичної організації на макро- і мікрорівнях та взаємозв'язку екстралінгвістичних і лінгвістичних факторів. Відтак, зміст формування іншомовної ДК студентів мовних спеціальностей передбачає набуття студентами знань про особливості

дискурсивних явищ у своїй галузі, формування у студентів дискурсивних умінь іноземною мовою, а також самостійну роботу майбутніх учителів у процесі формування в них ДК.

Формування ДК у студентів мовних спеціальностей рекомендується здійснювати на основі спеціально розробленої системи вправ, яка містить: вправи, спрямовані на формування лінгвокомунікативного мінімуму студентів, та формування навичок і вмінь сприйняття й здійснення комунікативних дій; вправи, спрямовані на формування дискурсивних умінь; вправи, спрямовані на закріплення та вдосконалення дискурсивних умінь. Кожна з означених груп вправ включає вправи певних типів. Так, до першої групи вправ входять некомунікативні, умовно-комунікативні, рецептивні, рецептивно-репродуктивні, рецептивно-продуктивні, індивідуальні, парні та групові типи вправ, а також лінгвістичні і реконструктивні види вправ. Завдання включають: введення мовних, мовленнєвих, термінологічних одиниць та дискурсивних маркерів дидактичного типу дискурсу; розпізнавання/відбирання мовних/мовленнєвих одиниць і дискурсивних маркерів дидактичного дискурсу відповідно до комунікативної ситуації; формування навичок вживання нових мовних/мовленнєвих одиниць і дискурсивних маркерів у комунікативних ситуаціях монологічного/діалогічного характеру; сприймання й відтворювання комунікативних ситуацій з вивченими мовними/мовленнєвими одиницями; реконструювання дискурсу за допомогою вивчених мовних/мовленнєвих одиниць: розширювання/звужування; розуміння адресованого співрозмовником висловлювання і відреагування, дотримуючись правил дидактичного дискурсу. Друга група вправ включає умовно-комунікативні, комунікативні, рецептивно-репродуктивні, рецептивно-продуктивні, індивідуальні, парні та групові типи вправ; реконструктивні, аналітичні, креативно-конструктивні види вправ. Завдання включають: аналізування комунікативних ситуацій і планування свого вислову відповідно до обраної стратегії; відбирання найбільш відповідного мовленнєвого жанру залежно від комунікативної

мети; виокремлювання необхідної інформації із тексту і презентування її як міні-дискурсу; інтерпретування усних дискурсів відповідно до комунікативного наміру мовця; інтегрування окремих частин дискурсу в єдине ціле; організовування зв'язної послідовності речень у міні-дискурсі за допомогою мовних засобів когезії; відтворювання міні-дискурсу з опорою на початок/закінчення висловлювання; реалізацію структурно-композиційного оформлення монологічного/діалогічного дискурсу; моделювання реальних комунікативних ситуацій дидактичного дискурсу; створювання своїх міні-дискурсів монологічного/діалогічного характеру; реалізацію мовленнєвої тактики у нових ситуаціях; реалізацію комунікативної інтенції на рівні мовленнєвої дії. Третя група складається з комунікативних, продуктивних, індивідуальних, парних та групових типів вправ; креативно-конструктивних видів вправ. Завдання включають: самостійне створювання цілісного дидактичного дискурсу; оперування відповідним типом дискурсу в мовленнєвій діяльності; ініціативне продукування іншомовного дидактичного дискурсу; створення реальних дискурсів, працюючи в режимі on-line.

Процес формування ДК у студентів мовних спеціальностей передбачає обов'язкову самостійну роботу студентів, спрямовану на самостійне, позааудиторне оволодіння навичками вживання дискурсивних одиниць у професійному педагогічному іншомовному спілкуванні, проведення проектної роботи, відеопрезентацій, on-line-конференцій, лекцій, які проводяться студентами. Самостійна робота вимагає самоорганізації та творчого підходу до виконання завдань і включає три етапи: підготовчий (постановка завдання, визначення цілей та термінів його виконання); основний (пошук інформації, засвоєння, переробка, застосування, оформлення завдання); прикінцевий (представлення виконаного завдання на занятті), в результаті яких студенти представляють підготовлене завдання перед усією аудиторією як цілісний дискурс з обов'язковим дотриманням усіх правил мовностилістичного оформлення іншомовного дидактичного дискурсу.

Серед самостійно-дослідницьких завдань, що склали основу третього етапу, рекомендуємо проектну роботу, проведення якої складається з двох етапів: теоретичного та практичного (творчого). Перший етап включає пошук інформації за певною темою у джерелах мережі Інтернет та подання її у вигляді повідомлень, презентацій або доповідей на аудиторних заняттях. На другому етапі студенти мають виконати творче завдання: розіграти дидактичну ситуацію, провести міні-конференцію або дискусію, використовуючи у своєму мовленні дискурсивні одиниці професійного педагогічного спілкування, дискурсивні маркери та дотримуючись правил мовностилістичного оформлення дидактичного дискурсу. Результати роботи представляються на аудиторних заняттях та обговорюються усіма студентами групи.

Особливе місце займає такий вид навчання, як відеопрезентація, що є різновидом методу проектів. У неї рекомендуємо застосовувати ігрові-рольові форми, які моделюють професійну діяльність студента індивідуально чи в складі групи. Означений вид роботи складається з декількох етапів. На початковому етапі викладач представляє план презентації, на другому – студенти самостійно беруть інтерв'ю у викладачів, носіїв мови, інших студентів групи. Ці виступи фіксуються на відеоплівці для подальшого презентування в аудиторії. Представлені відеоматеріали обговорюються студентами всіх груп на відкритому занятті. Студенти можуть або підтримати точку зору того, хто виступав, або спростувати її. Зазначимо, що такий вид роботи дає студентам можливість продемонструвати сформовані дискурсивні вміння іноземною мовою, а також познайомитися з думками представників старшого покоління з певної теми та з баченням проблеми носіями культури країни, мову якої вони вивчають.

Рекомендуємо таку роботу, як проведення on-line конференцій, що спонукає студентів до інтерактивної діяльності та дає позитивні результати щодо підготовки фахівців до професійної педагогічної діяльності. Проведення on-line конференцій складається з таких етапів:

визначається тема конференції, її ведучий і терміни проведення; оголошується збір доповідей і публікується прес-реліз конференції в режимі on-line; проводиться обговорення доповідей; конференція завершується. Означений вид роботи є досить ефективним для формування ДК, оскільки спілкування відбувається у реальному часі і йому притаманні всі особливості усного мовлення.

Оцінюючи рівень сформованості іншомовної ДК у студентів мовних спеціальностей рекомендується використовувати такі критерії: теоретико-термінологічний з показниками: обізнаність з термінологічною базою дискурсології; обізнаність з лінгвістичними та екстралінгвістичними компонентами дискурсу; обізнаність з національно-культурними особливостями іншомовного дидактичного дискурсу; конструктивно-змістовий з показниками: вміння розпізнавати і вживати дискурсивні маркери в реальних комунікативних ситуаціях; вміння декодувати і реалізовувати комунікативні інтенції на рівні мовленнєвого акту в міні-дискурсах; вміння моделювати реальні комунікативні ситуації дидактичного типу дискурсу; професійно-комунікативний з показниками: вміння мовностилістичного оформлення дидактичного дискурсу; вміння застосовувати риторичні комунікативні стратегії у дидактичному дискурсі; вміння сприймати та відтворювати цілісні дидактичні дискурси з урахуванням комунікативного наміру і параметрів комунікативної ситуації.

Отже, комплекс знань і вмінь відіграє значущу роль у формуванні дискурсивної компетенції студентів мовних спеціальностей, забезпечує розвиток мовної особистості, для якої вміння будувати цілісні висловлювання, дискурси, кваліфіковано діяти у різних ситуаціях спілкування – один з найголовніших параметрів її освіченості.

Література:

1. Бершадська Н. С. Методичні рекомендації з формування англомовної усної дискурсивної компетенції у студентів мовних спеціальностей / Н. С. Бершадська // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. – 2011. – № 7 – 8. – С. 145 – 149.
2. Бігич О. Б. Мультимедійне забезпечення лекцій як комплекс засобів активізації пізнавальної діяльності студентів / О. Б. Бігич // Іноземні мови. – 2006. – № 2. – С.18 – 21.
3. Головина Н. П. Формирование дискурсивной компетенции у учащихся старших классов в процессе обучения репродукции и продукции иноязычных текстов (школа с углубленным изучением английского языка) / Н. П. Головина // Автореферат дис. ...канд. пед. наук: 13.00.02 /Российский гос. пед. ун-т. им. А. И. Герцена. – Санкт-Петербург. 2004. – 23с.
4. Кучеренко О. И. Чему обучать: тексту или дискурсу / И. О. Кучеренко // Новые технологии коммуникативного обучения иностранному языку: Сб. научн. тр. – М.: МГЛУ. – 2000. – Вып. 449. – С.84–89.
5. Шевченко І. С., Морозова О. І. Проблеми типології дискурсу. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен / І. С. Шевченко, О. І. Морозова – Харків: Константа, 2005. – 354с.

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА СПОСОБИ ПОДОЛАННЯ НЕВЕРБАЛЬНИХ БАР'ЄРІВ У МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Внаслідок глобалізації та появи нових інформаційно-комунікаційних технологій (відеоконференцзв'язок, чати, веб-форуми), які з кожним днем стають більш доступними для пересічних людей у всьому світі, виникає й потреба у міжнародній комунікації – практиці спілкування, що долає кордони між країнами.

Під поняттям «міжкультурна комунікація» розуміють адекватне сприйняття комунікативного процесу представниками різних національних культур. Вона передбачає обмін інформацією та духовними цінностями, а, отже, взаємне збагачення тих, хто бере участь у діалозі. Однак, співрозмовникам не завжди вдається досягти комунікативної мети, оскільки у процесі спілкування, незалежно від обраного виду, вербального чи невербального, між ними можуть виникати бар'єри, які порушують якість взаємодії та можуть стати причинами індивідуальних та групових конфліктів. Проблеми подолання міжкультурних бар'єрів присвячені праці таких науковців, як Воробйова В. Л., Грушевицька Т. Г., Лебедева Н. В., Манакін В. М. та ін.

Метою цього дослідження є систематизація причин виникнення соціально-культурних бар'єрів та більш детальний розгляд жестів, притаманних представникам різних культур.

Комунікативні бар'єри можуть бути пов'язані з багатьма факторами: різницею в національних культурах людей, які спілкуються, різницею в їхніх цінностях, рівні освіти, релігійній приналежності тощо. Однією з причин виникнення психологічних бар'єрів у міжкультурному спілкуванні є етноцентризм – сприйняття й інтерпретація поведінки інших через призму своєї культури, що виражається в оцінці

розбіжностей між етнічними групами за принципом «ми кращі, вони – гірші» [4, с. 121].

Дослідниця Н. В. Лебедева стверджує, що «наша власна культура створює нам когнітивну матрицю для розуміння світу, так звану «картину світу». Якщо ми весь час живемо в одній культурі, то звичайно стандартом ми будемо вважати свою культуру» [6, с. 21]. Вона також зазначає, що всім людям притаманно:

1) вважати те, що відбувається в їхній культурі природним і правильним, а те, що відбувається в інших культурах – неприродним і неправильним;

2) розглядати звичаї своєї групи як універсальні: що гарно для нас, то гарно й для інших [6, с.22].

На думку В. Л. Воробйової, усі бар'єри міжкультурної комунікації слід поділити на дві великі групи: бар'єри розуміння, які об'єднують (фонетичний, семантичний, стилістичний, логічний, соціально-культурний) і бар'єри спілкування (темперамент, гнів, страх, сором, провина, відраза, презирство) [2, с. 89].

Для того щоб процес комунікації був ефективним, необхідно подолати всі можливі комунікативні перешкоди, а саме: усунути технічні проблеми; вміти активно слухати; вивчати іноземні мови та культурні особливості різних народів. Незаперечним є факт, що обізнаність із духовними цінностями та світоглядними позиціями представників інших націй є запорукою не лише успішної міжособистісної взаємодії, а й необхідною умовою для налагодження ділових контактів. При цьому потрібно пам'ятати, що засоби невербальної комунікації відіграють не менш важливу роль, ніж вербальне спілкування. Отже, варто детальніше розглянути типи жестів, їх значення та використання у різних культурах.

О. Г. Єремєєнко пропонує таку класифікацію жестів: 1) універсальні жести; 2) культурно-специфічні жести; 3) один жест – різне значення; 4) одне значення – різні жести; 5) унікальні жести [3, с. 78].

Універсальні жести. Найголовніше, на чому наголошують учені, – це універсальність основних людських жестів, навіть їх вродженість.

Наприклад, підняті догори брови на знак здивування, або стиснені губи чи кулаки, які свідчать про гнів, притаманні як сліпим від народження, так і зрячим людям. Отже, жести та міміка є фактом біології людини. До універсальних належать також загальноприйняті жести, такі як помах рукою на знак привітання, широкоживаний на міжнародних політичних зустрічах, або знизування плечима – комплексний жест, що складається з трьох компонентів: розгорнуті долоні, підняті плечі, підняті брови і означає, що людина не знає або не розуміє, про що йдеться.

Культурно-специфічні. Наприклад, заперечення вже не біологічний, а соціальний жест – людина усвідомлює щось і заперечує це, тому що це не відповідає його інтересам, а вони, у свою чергу, формуються під впливом законів суспільства. Тому жест заперечення не є універсальним – більшість народів на знак заперечення, непогодження хитають головою з боку в бік, болгари кивають, турки закидають голову назад, клацаючи язиком, малайці лише опускають очі.

Одне значення – різні жести. Вітаючись, в Італії та Японії людину кличуть, опустивши відкриту долоню донизу і ворушачи пальцями. Індійці простягають великий палець. Прощаються у різних країнах теж по-різному. В італійців прийнято на знак прощання стукнути людину по спині, латиноамериканці помахують долонею так, як роблять це українці, коли кличуть когось до себе, а мешканці Андаманських островів підносять долоню знайомого до своїх губ й тихенько дмуть на неї.

Один жест – різне значення. У багатьох випадках однакові жести, якими користуються різні народи, мають відмінне значення. Наприклад, знак «кільце» – з'єднані великий та вказівний пальці – пов'язаний зі словом «ок» і означає погодження, схвалення; у Бразилії, Колумбії та Німеччині він вважається приниженням; у Франції – «нуль», нічого не вартий; у Сицилії – хтось у стані алкогольного сп'яніння; в Японії – гроші; в Тунісі – погроза. В Америці, Англії, Австралії і Новій Зеландії піднятий догори великий палець має три

значення: 1) використовується для того щоб зловити попутну машину; 2) «все в порядку»; 3) коли великий палець різко викидається вгору, це стає образливим знаком, що означає нецензурну лайку або «сядь на це». У деяких країнах, наприклад у Греції, піднятий догори великий палець означає «замовкни». В Італії та Франції цей жест може свідчити про те, що в людини щось болить.

Унікальні жести. Під унікальними жестами розуміють жести, притаманні дуже маленькій кількості людей, наприклад, таємній організації чи групі друзів.

Отже, причинами виникнення комунікативних бар'єрів у спілкуванні людей різних національностей є соціальні, політичні, релігійні й професійні розбіжності в поглядах, звичках, традиціях, що призводять до різного пояснення і сприйняття тих або інших понять. Оскільки одні й ті самі жести у різних народів означають зовсім різне, а часом й протилежне значення, має місце деформація комунікативного процесу. Знання основних правил невербальної комунікації, особливостей використання жестів, відмінностей у сприйнятті простору і часу представниками різних культур, а також урахування ситуації спілкування є необхідною умовою подолання міжкультурних бар'єрів та ефективної комунікації як на державному, так і на особистісному рівнях.

Література:

1. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. С. Бацевич. – К.: Довіра, 2007. – 205 с.
2. Грушевицкая Т. Г. Основы межкультурной коммуникации / Т. Г. Грушевицкая, В. Д. Попков, А. П. Садохин. – М., 2003. – 380 с.
3. Крейдлин Г. Е. Семиотика, или Азбука общения : учеб. пособие / Г. Е. Крейдлин, М. А. Кронгауз. – 3-е изд., испр. – М. : Флинта : Наука, 2006. – 240 с.
4. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація / В. М. Манакін. – Київ: ЦУЛ, 2012. – 288 с.

5. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация / С. Г. Тер-Минасова. – М.: Наука, 2000. – 230 с.

ФОРМУВАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАВНИКІВ

В умовах постійного розширення міжнародних відносин України вивчення правових систем світу тісно пов'язано з вивченням юридичної термінології. У кожній мові терміни юридичної галузі утворюють системи з внутрішньовпорядкованими елементами. Сучасна філологічна наука, яка зорієнтована на якісне викладання іноземних мов, має важливе завдання – знайти оптимальну відповідність цих систем [2, с.3]. Оскільки в правовому понятті відображено найбільш суттєві й юридично значущі відомості про явища навколишнього світу з точки зору суб'єкта правотворчості, воно повинно застосовуватися тільки в тому значенні, яке було надане йому законодавцем. Це вимагає як від творця тексту, так і від його адресата глибоких знань юридичної термінології, тому що зміст будь-якого правового поняття має бути єдиним обов'язковим для всіх суб'єктів пізнання права: вчених, юристів, працівників правоохоронних органів, посадових осіб, пересічних громадян [1, с.17]. Всебічне вивчення англійської юридичної термінології залишається невід'ємною частиною мовної підготовки правників, яка повинна бути максимально спрямованою на їх фахово-практичні інтереси.

Англійські юридичні терміни були і залишаються предметом дослідження багатьох робіт лінгвістичного й юридично-наукового змісту видатних науковців, серед яких: Н. В. Артикуца, А. А. Брагіна, В. Г. Гак, Б. М. Головін, О. П. Зеленська, В. І. Карабан, В. М. Лейчик, Д. С. Лотте, А. Г. Максма, М. І. Мостовий, Г. С. Онуфрієнко, О. О. Реформатський, С. А. Толста та інші. Головну роль у перекладі будь-якого юридичного тексту відіграють глибокі знання правових норм і судово-процесуальних систем Великої Британії та США, а також англійської та української юридичної термінології. Наприклад, слова *felony* і *misdemeanor* потребують більш конкретного тлумачення, ніж звичайний переклад.

Felony (фелонія) – категорія тяжких злочинів, за які передбачено ув'язнення від одного до кількох років. *Misdemeanor* (місдиміно́р) – категорія менш небезпечних злочинів, які відповідають адміністративним правопорушенням в українському законодавстві та караються штрафом або ув'язненням до одного року [2, с.16].

Під час юридичного перекладу постійно здійснюється порівняння правових систем, в яких система-джерело і система-реципієнт належать до різних правових типів (континентального, звичаєвого, релігійного, мішаного). Історично склалось так, що в кожному суспільстві існує своє розуміння права, у зв'язку з чим виникають відмінності у визначенні правових понять, незважаючи на постійний процес інтеграції правових систем у Європі [5, с.81]. Будь-хто, працюючи з юридичним текстом, повинен враховувати мовленнєві звички носіїв мови передачі тексту, не порушуючи звичайне сприйняття правового документа. Для комуніканта два тексти є рівноправними формами існування того самого повідомлення в їх функціональному і структурно-семантичному ототожненні. Досягнення такої адекватності можливо лише, коли сам перекладач володіє «юридичною освіченістю», причому як іноземною, так і рідною мовою [3, с. 5-6]. Найбільша проблема – неможливість, у деяких випадках, знайти точний, адекватний переклад з однієї мови на іншу; до того ж різні види перекладацької діяльності неоднаково зберігають близькість до перекладу і неоднаково повно відтворюють оригінал. У такому випадку перекладачеві доводиться йти на компроміс: він навмисно відходить від структурної і змістової відповідності між двома сторонами комунікації на користь їх рівноцінності в плані дії [6, с. 12].

Більшість вчених-лінгвістів і вчених-правознавців погоджуються з тим, що юридичний текст – одна з найважливіших життєвих своєрідних форм виразу права, яка має текстові особливості, функціональне призначення, прагматичну роль, а також лексичну, логічну і граматичну основи, певним чином організовані з метою передачі інформації. Крім того, мова перекладу юридичного документа повинна бути точною,

зрозумілою й достовірною. А сам текст більшості документів повинен мати рівний і спокійний стиль, який би не викликав додаткових асоціацій і не відволікав би від суті документа.

Актуалізація та інтерактивність термінів є особливістю вивчення іноземної мови у вищих юридичних закладах освіти. Введення та засвоєння термінологічних одиниць вимагає спільної провідної роботи викладачів, курсантів і студентів. Надзвичайно важливими факторами формування їх професійної компетентності на заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням є робота з тематичними текстами та пояснення загальноморфологічних, синтаксичних та інших спеціальних категорій, у процесі яких формується базовий лексичний запас [7, с.10]. Той, хто навчається, повинен знати: 1) як правильно вимовляти і писати новий термін; 2) чи має термін будь-яку граматичну особливість (вживання іменника *police* (поліція) у множині, а іменника *evidence* (свідчення) – в однині; прикметник *responsible* вимагає після себе прийменників *for* або *to*, які змінюють його значення); 3) як поєднується термін з іншими словами (*to protect a citizen*, але *to enforce the law*); 4) основні словотворчі афікси (*unlawful* – протиправний, *irregular* – неправильний, *illicit* – незаконний, *imprisonment* – ув'язнення, *inviolable* – недоторканий, *reckless* – відчайдушний, *boldly* – зухвало, *presumption* – презумпція) [4, с.185].

Найбільш перспективними шляхами презентації нових та засвоєння раніше вивчених лексичних одиниць ми вважаємо: 1) прийоми семантизації англійських слів за допомогою перекладу, самотійної здогадки за контекстом, підбору синонімів та антонімів, наукового визначення (дефініції) юридичних понять з широким використанням тлумачних профільних словників, етимологічного аналізу слова (словотворення, запозичення); 2) ілюстраційні прийоми такі, як формування комбінаторного словника майбутнього правознавця, складання таблиць за гніздовим принципом, а також використання елементів порівняльної типології англійської та української мов.

Література:

1. Артикуца Н. В. Мова права і юридична термінологія : навчальний посібник. 2-ге вид., змін. і доп. / Н. В. Артикуца. – К. : Стилос, 2004. – 277 с.
2. Дерді Е. Т. Словотвірні та структурно-семантичні характеристики англійських юридичних термінів: автореферат. дис. канд. філол. наук: – К.: КНУ ім. Т. Шевченка, 2003. – 19 с.
3. Канделаки Т. Л. Основные группировки терминологических единиц упорядоченных терминологий // Вопросы языкознания, 1987. – №6. – С.84 – 89.
4. Карабанова Л. М. Навчання професійного вокабуляра юриста // Проблеми культури професійної мови фахівця: теорія та практика. Матеріали VI міжвузівської науково-методичної конференції. – Донецьк: Вид-во Донецьк. юридичного інституту при ДонНУ, 2006. – С.185–187.
5. Максма А. Г. Прийоми семантизації іноземних слів у процесі вивчення юридичної лексики у вищому навчальному закладі. // Проблеми культури професійної мови фахівця: теорія та практика. Матеріали IV міжвузівської науково-методичної конференції. – Донецьк: Вид-во Донецьк. юридичного інституту при ДонНУ, 2004. – С.81–85.
6. Уфимцева А. А. Лексическая номинация (первичная нейтрализация) // Языковая номинация. – М.: Просвещение, 1977. – 359 с.
7. English for Law Students. Підручник з англійської мови для студентів I-III курсів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів за загал. ред. проф. В. П. Симонок. – Харків: Право, 2006. – 415 с.

ВИЯВ СОЦІАТИВНОСТІ В МОРФЕМНІЙ ПІДСИСТЕМІ НАУКОВОГО СТИЛЮ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Постановка проблеми. У мовознавстві під сумісністю розуміють таке значення, притаманне синтаксичним конструкціям, за якого суб'єкти або виконують однотипні дії, або є суб'єктами однакового процесу, стану, носіями тієї самої ознаки [3, с. 81]. Інколи іншомовним синонімом до слова «сумісний» виступає прикметник «соціативний». Проте соціативність – лише різновид сумісності, це співучасть в одній справі кількох субстанцій, що характеризується множинністю учасників дії, їхньою відносною рівноправністю й активністю, а також належністю або до суб'єктів, або до об'єктів спільної дії. У сучасній українській мові соціативну семантику реалізують як одиниці граматики (насамперед – прийменниково-відмінкові форми), так й одиниці морфемної та словотвірної підсистем. При цьому ґрунтовних досліджень морфемного й словотвірного вираження соціативності, зокрема в стилістичному аспекті, в українському мовознавстві практично немає.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українську іменникову словотвірну категорію спільності й словотвірні типи з префіксами-репрезентантами проаналізовано в монографії В. Олексенка (2005) [5]. Також у префіксальному ономазіологічному просторі соціативність виокремлюють українські мовознавці, але на матеріалі інших мов: О. Миголинець (2004) [4], Т. Сакал (2004) [8], О. Візнюк (2009) [1] – характеризуючи префіксальну номінацію в англійській мові; С. Юшкова (2014) [12] – вивчаючи реципрокальні дієслова німецької й української мов; Н. Щербій (2015) [11] – досліджуючи польські зворотні дієслова. Префікси сучасної української мови, виявлені в працях названих науковців, потребують уточнення та доповнення іншими морфемними одиницями, зокрема й запозиченими.

Мета нашої розвідки – установити питомі та запозичені соціативні одиниці морфеміки сучасної української мови, найбільш уживані в науковому стилі як функційному різновиді літературної мови, що використовується з пізнавально-інформативною метою в галузі освіти й науки.

Виклад основного матеріалу. Соціативність як співучасть в одній справі кількох субстанцій у морфемній підсистемі сучасної української мови виражається переважно питомими префіксами *спів-*, *су-*, інколи – *з-* (*зі-*, *с-*, *со-*), *по-*, а також постфіксом *-ся* (*-сь*), конфіксами *з-* (*зі-*)...*-ся* (*-сь*), *роз-* (*розі-*)... *-ся* (*-сь*), *пере-*... *-ува-* (*-юва-*)... *-ся* (*-сь*), запозиченими префіксами *інтер-*, *ко-* (*ком-*, *кон-*), *пара-* (*пар-*), *про-* й кореневими морфемами *пан-*, *-ценоз* у складних словах.

У науковому стилі сучасної української мови виявляємо багато прикладів вираження соціативного значення завдяки функціонуванню слів із питомими префіксами *спів-* (***співавтор***, ***співпраця***; ***співіснувати***, ***співчувати***; ***співвідносний***, ***співзвучний*** тощо) і *су-* (***сузір'я***, ***супутник***; ***сумістити***, ***суперечити***; ***сукупний***, ***суспільний*** та ін.), наприклад: *При роздільному **співавторстві** твір єдиний, але не утворює нерозривного цілого, а складається зі створених **співавторами** частин, кожна з яких має також самостійне значення* (Г. Ульянова «Деякі питання співавторства», 2010); *Композитор використовує такі гармонічні **співзвуччя**: $T - III_2$ з пониженими 1 і 7 щаблями | $T - S$ | $T - III_2$ з пониженими 1 і 3 щаблями | T* (І. Бермес «Стояла я і слухала весну» Юрія Шамо, сл. Лесі Українки: особливості хорового прочитання», 2017); *Особливо важливими є такі індивідуальні якості соціального працівника, як емпатійність – здатність **співпереживати**, **співчувати**...* (Т. Попова, І. Горват-Янушевська «Емпатія та її роль у взаємодії соціального працівника з клієнтом», 2013); ***Сукупний*** *попит і **сукупна** пропозиція агрегуються, відповідно, з рівноважних величин попиту і пропозиції на всіх ринках товарів та послуг* (М. Небава

«Теорія макроекономіки», 2003). Зауважимо, що в наведених прикладах виділені слова виступають термінами або компонентами термінів.

У прикметникових предикатах семантика соціативності може увиразнюватися за допомогою соціативного прийменника *з* (*із*, *зі*): ...по-третє, тезаурус **сумісний з** інтелектуальними системами опрацювання текстової інформації, в яких він може бути використаний як база знань та інструмент розпізнавання смислу текстів (Н. Дарчук «Електронний словник української лінгвістичної термінології тезаурусного типу», 2010).

Прийменник *з* може зберігати значення сумісності в префіксі *з-* (*зі*-, *с-*, *со-*). Деякі слова з цим префіксом *і* / або з префіксом *по-* фіксуємо в наукових текстах: **зв'язати**, **з'єднати**, **зігнати** (префікс надає семантичного відтінку «разом», пор. з дієсловами недоконаного виду *в'язати*, *єднати*, *гнати*), **схватка**¹ (спорт.), **схватка**² (спец.), у текстах історичної тематики – **споборник**, **споборниця**, **соратник**, **соратниця**, **поборник**, **поборниця**, **побратим**, **посестра**, **поплічник**, **поплічниця**. Наприклад: *Усі представлені на огляд праці інформують про діяльність С.Бандери та його **споборників*** (О. Шановська «Степан Бандера та його споборники в книгах одеських істориків Г. І. Гончарука та О. Ю. Нагайцева», 2009); *У вересні 1941 р. військову адміністрацію в Україні замінила цивільна на чолі з Еріхом Кохом, одним з найжорстокіших **поплічників** Гітлера* (В. Гордієнко «Німецько-фашистський окупаційний режим і православні конфесії в Україні», 1998); *Вона [Н. Кобринська] закликала **посестер** творити своє громадське життя і єднатися в жіночі організації* (З. Ханас «Нариси з історії жіночого руху Стрийщини», 2007).

Зважаючи на те, що підтипом категорії сумісності є реципрок [11, с. 142], визначаємо соціативність дієслівного постфікса *-ся* (*-сь*), ужитого *зі* значенням «один одного»: **миритися**, **сваритися**, **спілкуватися** тощо. Подібні дієслова функціують у наукових текстах переважно психологічного, соціологічного спрямування: *[назва гри] Руки **знайомляться**, руки **сваряться**, руки **миряться*** (І. Мартиненко

«Психологічні засади формування комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку з системними порушеннями мовлення», 2017); Саме за допомогою символів люди **спілкуються**, взаємодіють (М. Головатий «Соціологія політики», 2003).

Окрім префіксів, в українських дієсловах виразниками соціативності виступають двокомпонентні конфікси з- (зі-)... -ся (-сь), роз- (розі-)... -ся (-сь) і трикомпонентний пере- ... -ува (-юва) ... -ся (-сь): **зїхатися – розїхатися, зійтись – розійтись, переблимуматися, переморгуватися, пересвистуватися, пересміюватися** та ін. (за Н. Щербій [11, с. 143, 158]). Зрідка деякі з цих слів зі значенням співучасті в одній справі кількох осіб можуть уживати у своїх працях науковці – психологи, психіатри, історики, політологи: *Отже, на виборах **зійшлися** два найбільші адміністративно-територіальні олігархічні угруповання, які представляли перш за все новий клас великих власників* (В. Гадяцький «Помаранчевий феномен: від президентських до парламентських виборів», 2005); *Хворі вважають, що в камері, де вони перебувають, їх оточують «підставні особи», які стежать за ними, **переморгаються**, подаючи в такий спосіб «сигнали», збираються їх «убити», «отруїти»* (С. Жабокрицький «Судова психіатрія», 2004).

Певні запозичені префіксальні морфеми також репрезентують в українській мові ономасіологічну категорію соціативності. О. Миголинець і Т. Сакал указують на семантику сумісності, взаємності, співвідношення (соціативна номінація) в англійських префіксах *со-*, *inter-*, *para-* та *pro-*: **coworker**, **interplay**, **proportion** [4, с. 12]; **covariance**, **interdisciplinary**, **paraprofessional**, **pro-verb** [8, с. 15]. Українські відповідники цих морфемних одиниць у деяких своїх значеннях можуть виражають соціативність. Установімо активність функціонування слів із такими префіксами в науковому стилі сучасної української мови.

Запозичений префікс *інтер-* (лат. *inter* – «між») має два значення: 1) «між», «посеред», «разом»; 2) «міжнародний» [9, с. 255]. Сумісність

виявляється тільки в першому, та й то коли йдеться про взаємозв'язок, взаємодію (виключаючи слова з локативним значенням префікса, як-от *інтерлюдія*, *інтермедія*), у незначній кількості іменників і прикметників: **інтерактивний**, **інтернет**, **інтерференція** тощо. Наприклад: *Суть **інтерактивного** навчання у тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії* (О. Рогульська «Інтерактивні технології у навчанні іноземних мов у вищих навчальних закладах України», 2012); *Новітній (**інтернетовий**) вид клакерства по-іншому називають маркетингом у соціальних мережах або SMM (англ. «social media marketing»), що передбачає комплекс заходів щодо використання соціальних медіа... (О. Балинська «Правова поведінка як вид соціального замовлення», 2015).*

Латинський префікс *со-* – скорочена форма від *com-* (*com-*), пов'язаного з прийменником *cum* «з, разом з» [2, с. 475]. В українській мові значна кількість запозичених слів етимологічно мають такий складник: *коаліція*, *комбінат*, *компанія*, *комплекс*, *композиція*, *конвенція* та ін. [2], проте сучасні словники морфем [10, с. 36; 7, с. 137–142] фіксують префікс *ко-* (*ком-*, *кон-*) у небагатьох випадках: **колінеарний**, **компатріот**, **конвергенти**, **концентрувати**, **координувати**, **реконверсія** та спільнокореневих, що набувають від префікса значення взаємозв'язку, взаємодії, спільності. За нашими спостереженнями, усі зазначені слова (крім *компатріот*) виступають термінами в тій чи тій галузі: *У процесі входження і функціонування одні англomовні лексеми пройшли процес **конвергенції** в усіх **конвергентних** сферах, а згодом адаптувалися настільки, що не сприймаються як інородні елементи, залишаючись в активному тезаурусі чеської мови... (О. Ващенко «Конвергентні та дивергентні процеси в чеській мові в діяхронно-синхронному висвітленні (на матеріалі англomовних запозичень)», 2011). Т. Петрова, досліджуючи фітомеліоративну терміносистему, виділяє цей префікс у слові **кoeволюція** – «eволюційно-біологічна взаємодія видів без обміну*

генетичною інформацією в процесі їх спільного розвитку в біоценозі» [6, с. 312]. Крім того, ко- є органічним інтернаціональним елементом у хімічно-фармацевтичних термінах **кофактор**, **кофакторний**, **кофермент** і **коферментний**, наприклад: **Кофактор** – небілкова частина молекул складних ферментів, яка входить до складу їх активних центрів і забезпечує катаболічну активність (В. Філатова «Фармацевтична енциклопедія» (електронний ресурс)); **Коферментні** препарати є в переважній більшості похідними вітамінів ... і застосовуються для замісної терапії при патологічних процесах, які супроводжуються порушенням тканинного дихання («Фармакологія» за ред. І. Чекмана, 2011). Натомість у термінах кіноіндустрії його слід замінювати: копродукція, ковиробництво – **спільне** виробництво (також можливий варіант **спільнотвір**); копродюсер – **співпродюсер**; коспонсор – **співспонсор**.

У морфемній підсистемі наукового стилю української мови також відтворюється грецький префікс *пара-* (*par-*), що означає знаходження поряд або відхилення від чого-небудь [9, с. 425]. Він виступає з прозорою соціативною семантикою, коли вказує на «поряд, пліч-о-пліч, разом» і поєднується з назвою людини, живої субстанції (**парабіонт**, **паралегал**, **парамедик**, **парапрофесіонал** тощо), тобто коли йдеться про **взаємодію** організмів. Наприклад: **Парабіонт**... – біол. організм, штучно зрощений з іншим організмом (напр., з експериментальною метою) (О. Семотюк «Словник іншомовних слів», 2008); При підготовці **парамедиків** більше уваги приділяється володінню алгоритмами надання медичної допомоги в екстрених ситуаціях, ніж загальному рівню медичних знань, якими мають володіти лікарі (Т. Карпінська, В. Фірман, Н. Абашина «Формування та особливості державної служби медицини катастроф України та США», 2013).

Соціативним є й запозичений префікс *про-* (лат. *pro* – «перед, раніше»; «замість»; «на користь справи» [9, с. 468]), але тільки в значенні «той, хто на боці кого-небудь, одностудець, прихильник когось, чогось» [5, с. 288–289]: **проєвропейський**, **пропрезидентський**,

проросійський; проамериканізм, проукраїнськість (проукраїнство) тощо. Усі ці й спільнокореневі та подібні слова функціують у наукових текстах переважно історичного та політологічного спрямування: На зміну «двовекторності» Л.Кучми приходять **«проєвропейськість»** В.Ющенко, далі – декларована **«багатовекторність»** В.Януковича (А. Мороз «Зовнішня політика України очима молоді: історико-політологічний аналіз», 2010); Завдяки **проамериканізму** британської політики головна увага була звернена на поглиблення зближуючих обидві країни чинників і практично ігнорувалися ті, що відокремлювали Англію від США (Т. Гогунська «Формування та реалізація зовнішньополітичних принципів кабінетів М. Тетчер на європейському та американському напрямках (1979–1990 рр.)», 2003).

Певний відтінок соціативного значення надають деяким складним словам запозичені кореневі морфеми *пан-* (у значенні спільності) і *-ценоз* (сукупність), зокрема, коли йдеться не про будь-яку сукупність, а про взаємодію, взаємовплив субстанцій – складників сукупності: *...пан-Європа* займала центральне місце серед концепцій європейського об'єднання, була спроможна об'єднати навколо себе їх прихильників (А. Беляєва «До проблеми місця пан-Європи серед концепцій європейського об'єднання після Першої світової війни», 2013); **Біогеоценоз...** – однорідна ділянка земної поверхні з певною сукупністю рослинності, тваринного світу і мікроорганізмів, що пов'язані між собою обміном речовин та енергії» (О. Семотюк «Словник іншомовних слів», 2008); Розглядаються особливості **культурфїтоценозів** як складної взаємодії природних і суспільно-історичних чинників (А. Гудзевич «Культурфїтоценози: проблеми функціонування та оптимізації», 2010). При цьому спостерігаємо галузеву обмеженість у вживанні слів із цими складниками: слова з частиною *пан-* трапляються в історичних і політологічних текстах, із *-ценоз* – у біологічних та географічних.

Висновки дослідження. У науковому функційному стилі сучасної української мови вільно відтворюються слова, які набувають

семантики соціативності від питомих і запозичених морфем. Найбільш активно виявляють це значення (переважно в термінах) питомі префікси *спів-*, *су-*, запозичений префікс *ко-* (*ком-*, *кон-*). Рідше трапляються термінні запозичені префікси *інтер-*, *пара-* (*пар-*), *про-*, кореневі морфеми *пан-*, *-ценоз* у складних словах. У гуманітарних науках зрідка послуговуються словами із соціативними префіксами *з-* (*зі-*, *с-*, *со-*), *по-*, постфіксом *-ся* (*-сь*), конфіксами *з-* (*зі-*)...*-ся* (*-сь*), *роз-* (*розі-*)... *-ся* (*-сь*), *пере-... -ува-* (*-юва-*)... *-ся* (*-сь*).

Для подальших досліджень висловлюємо припущення, що в інших функційних стилях активність установлених морфем на позначення соціативності буде змінюватися.

Література:

1. Візнюк О. В. Динамічні характеристики похідних іменників префіксальної ономазіологічної категорії соціативності в англійській мові / О. В. Візнюк // Мова і культура : наукове видання. – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2009. – Вип. 12. – Т. I (126). – С. 202–212.
2. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні ; редкол. О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. – К. : Наук. думка, 1985. – Т. 2 : Д–Копці. – 573 с.
3. Лещинская А. Е. О структуре функционально-семантического поля совместности: основные периферийные значения (на материале немецкого языка) / А. Е. Лещинская // Вестник СПбГУ. – СПб. : Изд-во СПбГУ, 2000. – Сер. 2. – Вып. 1. – № 2. – С. 81–88.
4. Миголинець О. І. Функціонально-стильові характеристики префіксальної номінації в сучасній англійській мові : автореф. ...канд. філол. наук: 10.02.04 / О. І. Миголинець ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2004. – 20 с.
5. Олексенко В. П. Словотвірні категорії іменника : монографія / В. П. Олексенко. – Херсон : Айлант, 2005. – 336 с.

6. Петрова Т. О. Іншомовні словотвірні елементи в українській фітомеліоративній термінології / Т. О. Петрова // Мова і культура : зб. наук. пр. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2014. – Вип.17. – Т. II (170). – С. 309–315.
7. Полюга Л. М. Словник українських морфем / Л. М. Полюга. – Львів : Світ, 2001. – 448 с.
8. Сакал Т. М. Історико-ономасіологічне та когнітивне дослідження префіксальних неологізмів у англійській мові : автореф. ...канд. філол. наук : 10.02.04 / Т. М. Сакал ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка – Львів, 2004. – 20 с.
9. Семотюк О. П. Сучасний словник іншомовних слів / О. П. Семотюк. – 2-ге вид., доп. – Х. : Веста : В-во «Ранок», 2008. – 688 с.
10. Словник афіксальних морфем української мови / Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, В. С. Карпіловський, Т. І. Недозим; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. – Київ : [б.в.], 1998. – 441 с.
11. Щербій Н. О. Категорія зворотності дієслів у польській мові : дис... канд. філол. наук : 10.02.03 / Н. О. Щербій ; ДВНЗ «Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника». – Івано-Франківськ, 2015. – 226 с. – Бібліогр.: с. 189–221.
12. Юшкова С. О. Реципрокальність та її місце в колі суміжних категорій (на матеріалі німецької та української мов) / С. О. Юшкова. – Наукові записки / МОН України ; Кіровоградський держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. – Вип. 127. – Серія: Філологічні науки (мовознавство). – С. 465–469.

«ЛЕГЕНДИ СТАРОКИЇВСЬКІ» НАТАЛЕНИ КОРОЛЕВОЇ І ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

Українська література багата на твори, що можуть слугувати зразками для виховання почуття патріотизму, національної свідомості. Цікавим у цьому плані є доробок Наталени Королевої — екзотичної постаті у нашому письменстві. Не українка за походженням (мати — іспанка, батько — поляк) вона була поліглотом, володіла й українською. Жила в Іспанії, Франції, Україні, Чехії. Наталена почала писати українські твори насамперед під впливом свого чоловіка — Василя Короліва Старого. У повісті автобіографічного характеру “Без коріння” (1936) письменниця згадувала, як батько вчив її поважати народ, серед якого живеш. “Особливо ж коли це народ скривджений і поневолений, не вільно ані погорджувати ним ані бути байдужим до нього та його потреб. Бо лицарський обов’язок і присяга зобов’язують боронити всякого скривдженого й воювати за слабого” [2, с.637]. Уже в цьому творі відчутно налаштованість Наталени Королевої на національну проблематику. Ставлення до України в неї було особливе. “Іспанія була і буде завжди моєю батьківщиною! Україна ж є для мене куточком грецької Аркадії...” [2, с.638]. У 30-40-х рр. вийшли книжки письменниці “Во дні они” (1935), “Інакший світ” (1936), повісті “1313” (1935), “Без коріння” (1936), “Предок” (1937), “Сон тіні” (1938) та ін.

Доробок авторки зацікавив багатьох дослідників різних поколінь. Серед них О. Баган, К. Буслаєва, І. Голубовська, П. Дунай, Ю. Мельнікова, І. Осташук, К. Усачова, В. Шевчук та ін.

Особливий інтерес викликає патріотичний цикл “Легенд старокиївських” (1942-1943), в яких Наталена Королева звертається до давньоукраїнських мотивів. Ці тексти досліджували К. Буслаєва,

О. Мишанич, К. Усачова, В.Шевчук тощо. Загальну характеристику творчості Наталени Королевої і зокрема “Легенд старокиївських” дав О. Мишанич. К. Буслаєва простежила античні мотиви в творах циклу. К. Усачова звернула увагу на синтез міфології, релігії та історії в “Легендах старокиївських”.

Мета нашого дослідження з'ясувати патріотичний потенціал “Легенд старокиївських” Наталени Королевої, їх роль у формуванні національної свідомості українців.

У вступі до “Легенд старокиївських” авторка зауважує, що не варто шукати в них “строгої” науковості, свої творіння називає квітками, виплеканими садівниками. Написанню циклу передувала довга й копітка робота, вивчення біблійної, античної міфології, старокиївських легенд як національного епосу. Цикл складається з 25 легенд, їх традиційно поділяють на три тематичні пласти: легенди скіфські, легенди княжої Русі, легенди, пов'язані з Києво-Печерським монастирем [2, с.651]. Дві легенди “Явлена вода”, “Хрещеник попа Івана” тематично відрізняються від попередніх і представляють події пізніших часів.

У творах циклу письменниця звертається до легендарних постатей — засновників Києва — трьох братів Кия, Щека, Хорива і їх сестри Либеді, князів Аскольда, Володимира, Михайлика, Ярослава, княгині Ольги, Кирила Кожум'яки. Історичні реалії вдало поєднуються з національним і світовим фольклором, із художнім домислом. Спостерігається синкретизм східної й західної культур. Вігуювата манера письма відчувається не лише на рівні сюжету, а й у лексиці, тропіці, риторичних фігурах “Легенд старокиївських”.

Серпанком давнини оповитий твір “Свангільд-князівна”, в якому легенда про заснування Києва (скандинавська версія) переплітається з драматичною історією кохання Свангільд, у майбутньому князівни Либідь. Письменниця розкриває внутрішній світ героїні, котру так часто бентежить питання: “Чи втече вона від долі?”. Щоб відтворити найтонші порухи душі, Наталена Королева вдається до промовистих тропів, наприклад: “крижані кайдани стискають серце”, “невесела Свангільд”,

“Свангільд вчуває, як розквітає квіт її серця”, “щаслива Свангільд”, “серце зірвалось і порожнє покотилось в річні хвилі”. Характерне для манери письменниці часте використання інверсії. Наприклад: “І в радіснім краю, оточена почетом юних дівчат, відданих служебниць, покірливих, слухняних рабинь і рабів, — невесела живе Свангільд-князівна” [1, с.487]. Або “І палає зорею вранішньою принадне личко Либець-князівни. І чорними сонцями сиплять проміння очі Путятича [1, с.488]. “І вірили всі, що коли, схоче, стає й сама “воріжка Либець” білою лебедицею й між її лебедями не впізнає її отой чарівник, що мечем грозить їй у димі кадильному та шле закляття з імлі вечерової” [1, с.487]. Наталена Королева звертається й до засобу полісиндетону, часто повторюваного сполучення “і”, що надає творові неквапливості, поважності розповіді, наближає його до зразків фольклору, що володіють потужним патріотичним звучанням і пробуджують національні почуття. Насичена ця легенда, як і інші, синонімічними повторами, які характерні для українського героїчного епосу: зірниць-сполохи, вогні-іскри, срібло-злото, гуслі-свірелі, жура-докука, гнів-досада.

Авторка тонко розуміє жіночу душу. Щоб передати тривогу князівни Анастасії (“На Ярославовому дворі”) перед близькою розлукою з рідним краєм, вона вдається до розгорнутих порівнянь: “як вечір імлистий задумана, як підзимок, що скарб золотого листа по вітру розвіяв, сумна сидить під віконцем донька Ярославова, молода Настя князівна” [1, с.599]. Зустрічаються також паралелізми: “немов не до шлюбу з угорським князем Андрієм стати готується, а у черниці ніби має йти — до Свято-Ірининського, нового монастиря, що Інгігерда-Ірина, мати-княгиня, щойно поставила” [1, с.599].

Наталена Королева належить до тих митців, що глибоко відчують природу. На це вказують лаконічні, але надзвичайно промовисті пейзажі, пов'язані з Руссю-Україною. “Під молочно-білим небом нерухомо стерпло Чорне море. Немов виріклося назви своєї — лежить, мов дошка каламутно-безбарвна. Безсоняшний паркий день

випив фарби та саяво з неба і з моря, а натомисть кинув сіру мерлу спеку” [1, с.471]. Захоплення природою і людиною простежується на рівні тропіки. Приваблює письменницю нескорена князівна Рогніда, “як хвиля морська — вільна, як ранок весняний — приваблива, недосяжна, як небесна зоря” [1, с.605].

Герої легенд Н. Королевої високодуховні, патріотично налаштовані сильні особистості, що є зразками для наслідування, вони дбають про покращення навколишнього світу, викорінення людського зла. Це не лише представники князівських родин, а й майстер Ілмар — один з будівничих Десятинної церкви, чернець Ісакій, котрий вірою в силу святого хреста поборов нечистого, сліпа жебрачка Марія, яка спустошеним Києвом щодень на божу службу квапилась, шинкарівна, котра пишається своїм родом...

Легенди Н. Королевої відзначаються лаконічністю, філософічністю. Часто звучать афоризми, сповнені народної мудрості: “В радості Божій — воскресення світанок, смерті ж путь — жаль за минулим [1, с.617]; “Того, що для людської слави досить, для Бога мало єсть...” [1, с.524]; “...І поки зневажатимуть жінку, — все будуть рабами. Як вчинок варварський — зневага старості, так вчинок рабський — зневага жінки...” [1, с.480]; “У великому натхненні шукай, вірним будь і в малому” [1, с.605]. Подібні сентенції можуть стати поштовхом для тривалих розіркувань над питаннями, що стосуються національного буття українців.

Заключні рядки легенди “На Ярославовому дворі” апелюють до кожного читача: “Брате, чи чув ти той відгомін у серці своєму?” (йдеться про голос дзвону, привезеного зі стольного Києва), спонукають задуматися над сенсом буття, над своєю причетністю до рідного краю та його святинь.

Отже, легенди Наталени Королеви — неординарні та різноманітні тематично й стильово, злободенні за проблематикою, мають неабиякий виховний потенціал і відіграють важливу роль у формуванні національної самосвідомості українців.

Література:

1. Королева Н. Предок / Наталена Королева. — К.: Дніпро, 1991. — 670 с.
2. Мишанич О. Дивосвіти Наталени Королевої / Олекса Мишанич // Королева Н. Предок. — К.: Дніпро, 1991. — С. 633-653.

«ЗАПИСКИ...» СОФРОНА КРУТЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ ТА ПІВДЕННИХ СЛОВ'ЯН

Феофан Олександрович Василевський (літературний псевдонім Софрон Круть) – херсонський статистик, публіцист, прозаїк, перекладач, фольклорист, культурний і громадський діяч (1855-1915). У його творчій спадщині є нариси, статті, спогади, рецензії, замітки, що пов'язані з війною на Балканах 1875-1878 рр. та громадським і культурним життям південних слов'ян. Серед цих матеріалів виділяються “З Любляни”, “Чорногорці в Герцеговині”, “Війна слов'ян з турками в 1875-1878 рр.”, “Сербська омладина”, “Дещо про Сербію”, “Сербське царство і турки”. Частина з них по слідах подій оперативно друкувалась на сторінках галицьких видань “Правда”, “Світ”, “Дзвін”, “Громадський друг”, “Молот”, а деякі так і залишилися неопублікованими.

Тексти Софрона Крутя (Ф. Василевського), його діяльність досліджували О. Голобородько, Ю. Голобородько, Я. Голобородько, М. Гольберг, М. Каляка, Л. Куценко, О. Макієнко, П. Рудяков, О. Рябінін-Скляревський, Р. Шевченко та ін. Але чимало аспектів лишається й досі маловивченими.

Метою нашого дослідження є патріотичний потенціал книжки Софрона Крутя (Ф. Василевського) “Записки українця з побуту між полудневими слов'янами” (Львів, 1905), значення цих нарисів для формування національної свідомості українців та південних слов'ян.

Це раритетне видання, яке нині в повному форматі передруковується в Херсоні на сторінках ряду випусків “Вісника Таврійської фундації (Осередку вивчення української діаспори)”, містить колоритні замальовки життя і побуту, звичаїв і традицій південних слов'ян, на тлі яких подано яскраві постаті, схоплені поглядом спостережливої людини з України. Це репортажі з поля битви, описи

всіляких подій і ситуацій, портрети мужніх повстанців, що боронять свою волю і слугують зразком для наслідування.

Ще І.Франко 1905 року в своїй передмові до “Записок...” не сумнівався, що ці матеріали *“не перестаріли й досі”* і можуть *“служити корисною лектурою”* хоча б і для покоління початку ХХ століття. Критик наголосив на потребі публікації записок Софрона Крутя, зокрема як *“документів до психології тих українських добровольців, що бігли за Дунай брати участь у “війні за волю”, хоч і знали, що перед ними була далеко більша і тяжча війна за волю в ріднім краю”* [2, с.127]. І.Франко висловив утіху, що з’являється перед читацьким загалом таке самобутнє цілісне видання (*“Буде се інтернаціональна пам’ятка одного з поривів української душі на ширший світ”*), а водночас сум і жалкування, оскільки талант автора далі цих нарисів не розвинувся.

Книжка Ф. Василевського складається з матеріалів: “Чорногорці в Герцоговині”, “Війна слов’ян із турками (1875—1878 р. р.)” та “В Любляні (З дорожніх записок)”. Кожен із розділів містить чимало вдячного матеріалу як для формування національної свідомості південних слов’ян, так і їхніх братів-українців.

У нарисі “Чорногорці в Герцоговині” йдеться про різні “племена”, що населяють цей регіон (коріничани, невесінці, гатчани, піва, дробняки, баняни, зубчани, цуци, єзери та ін.). Автор звертається до історичного минулого Чорногорії в зв’язках із сучасністю, коментує народні пісні, які віддзеркалювали взаємини між чорногорцями та герцеговинцями. З одного боку, мандрівник чує від співбесідників ідеалізовані відгуки про край як *“якесь гніздо людей вільних, рівноправних, що ні про що інше й не дбають, як тільки здобути волю і рівноправність усім, не тільки сербам, але всім слов’янам”* [1, с.133]. Або ж про одностайність і єдність балканців (*“Тут, коли починається війна, то й жінки і діти йдуть на війну”* [1, с.132]. Але з іншого боку – оповідач бачить довкола майнову нерівність, незгоду між мешканцями регіону та інші невідповідності щодо почутого.

У нарисі подається інформація про витоки повстання в

Герцеговині, про військові й організаторські здібності ватажка Пеко Павловича, до якого й направляється оповідач разом зі своїми товаришами. Характеристика цього діяча (*“гайдамакував по Герцоговині”*) мимоволі пов’язує долю балканських народів з українськими визвольними проблемами та питаннями збереження національної тотожності.

Нарис *“Війна слов’ян із турками (1875—1878 рр.)”* виявляє неабияку обізнаність оповідача з перебігом визвольних рухів у регіоні і він постає як справжній літописець суспільно-політичних процесів у Південно-Східній Європі. Це й повстання у Герцеговині, Боснії та Болгарії, це й війни Сербії, Чорногорії, Росії з Туреччиною. Нарис є жвавим і живим відгуком на поточні проблеми балканських народів. Автор досить критично висловлюється з приводу надій на підтримку цієї боротьби з боку Росії. Адже її правителі, як правило, або лишалися байдужими до визвольних рухів іноземців, або ж виконували жандармські функції по їх придушенню. Оповідачеві це добре було відомо хоча б з історії свого народу та його волелюбних прагнень.

Нарис *“В Любляні”* розповідає про мимовільне відвідання цього міста автором нотаток під час мандрівки з Трієста до Загреба. Подавши розгорнуті описи Любляни, оповідач більшу увагу звертає на містян, їх ставлення до спроб онімечення місцевого населення, що називає себе країнцями. Автор записок дивується надзвичайній приязні, яку виявляють до нього як вихідця з Росії балканці. Країнці ідеалізують Московщину, чекають, що вона допоможе їм обстоювати свої національні інтереси, зокрема в протистоянні онімеченню. Спроби оповідача розвіяти ці ілюзії, пробудити національну свідомість мешканців міста не знаходять розуміння.

Література:

1. Круть Софрон. Записки українця з побуту між полудневими слов’янами / передм. І.Франка / Софрон Круть // Вісник Таврійської фундації (Осередку вивчення української діаспори): літературно-

науковий збірник. Випуск 12. — К.—Херсон: Просвіта, 2015. — С. 128-141.

2. Франко І.Я. Від редакції / І.Франко // Вісник Таврійської фундації (Осередку вивчення української діаспори): літературно-науковий збірник. Випуск 12. — К.—Херсон: Просвіта, 2015. — С. 126-127.

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ У НЕМОВНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. В мультикультурному світі науковцями вже в шістдесяті роки акцент був зроблений на розвиток комунікативних умінь в усній і письмовій мові: на рівні як рецепції, так і продукції. Однак багато предметів вузівського циклу, як і раніше орієнтовані на передачу формальних знань, а не на формування практичних умінь їх використання в контексті комунікативної міжкультурної діяльності.

Короткий аналіз останніх досліджень: Науково-теоретичне підґрунтя для формування комунікативної міжкультурної компетенції було закладено в роботах вітчизняних і зарубіжних вчених (І. Бім, Ф. Бацевич, І. О. Зимова, Г. О. Китайгородська, О. Н. Леонтьєва, Ю. І. Пасова, В. Л. Скалкіна, Н. Хомський, Д. Хаймс, Н. Douglas, Jack C. Richards та ін.).

Мета дослідження полягає у розгляді та розкритті особливостей формування й реалізації міжкультурної комунікативної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей.

Виклад основного дослідження. В умовах глобалізованого комунікаційного простору студенти закладів вищої освіти немовного профілю не меншою мірою, ніж лінгвісти потребують здійснювати ефективне спілкування з представниками інших національностей. Більш того, на відміну від випускників лінгвістичних факультетів, які після закінчення вузу, як правило, починають спеціалізуватися на одній іноземній мові, фахівці-нелінгвісти, працюючи на сучасних підприємствах, реалізують свої комунікаційні навички на декількох лінгвокогнітивних підставах. Через це роботодавці зацікавлені в кадрах, які володіють вже не двома, а трьома і більше іноземними мовами; причому рівень володіння мовами повинен забезпечувати ефективне

професійне спілкування. З іншого боку, в освітніх колах відсутнє чітке розуміння того, як забезпечити формування такого фахівця в умовах навчання у закладах вищої освіти: де знайти необхідні ресурси навчального часу, як мотивувати студентів-нелінгвістів до освоєння декількох іноземних мов і при цьому забезпечити високий рівень якості навчання [5].

Таким чином, нові реалії ХХІ ст. призвели до усвідомлення суспільством необхідності полілінгвальної підготовки фахівців нової генерації – готових до ефективної міжкультурної іншомовної комунікації в мультикультурних професійних спільнотах, що активно складаються, в тому числі, у віртуальному середовищі; до конструктивної взаємодії і співпраці з представниками інших лінгвокультур.

Український дослідник Ф. Бацевич вважає, що «міжкультурна комунікація – це процес спілкування людей, які належать до різних національних спільнот, які користуються різними мовами, мають різну комунікативну компетенцію, яка може стати причиною комунікативних невдач в спілкуванні» [1, с. 19]. У зв'язку з цим існує ризик, що в умовах іншомовного спілкування під час обговорення різних аспектів життєдіяльності суспільства між людьми можуть виникати комунікативно-понятійні перешкоди, спричинені неадекватною мовною семантизацією його учасниками мовних одиниць з національно-культурними та соціально-класовими компонентами семантики [1].

Міжкультурна комунікація як особливий вид комунікації забезпечує спілкування між носіями різних мов і різних культур. Співставлення мов і культур виявляє не тільки загальне, універсальне, але й специфічне, національне, самотутнє, що зумовлено розбіжностями в історії розвитку народів. Інтеркультурна комунікація має справу з розумінням та порозумінням, що означає: розуміти чуже і водночас бути зрозумілим, спілкуючись чужою мовою. Однак багато предметів вузівського циклу як і раніше орієнтовані на передачу формальних знань, а не на формування практичних умінь їх використання в

контексті комунікативної міжкультурної діяльності.

Для того, щоб навчати студентів спілкуватись на міжкультурному рівні, недостатньо сформувати навички роботи з мовним матеріалом, вміння приймати та передавати інформацію іноземною мовою. Для іншомовного спілкування необхідний додатковий комплекс знань, практичних навичок та вмінь, який дасть змогу студентам в умовах безпосередньої міжкультурної комунікації легко вступати у контакт із представниками іншої культури, розуміти наміри і поведінку партнерів по спілкуванню, планувати свої мовленнєві вчинки відповідно до соціокультурної специфіки країни, мову якої вони вивчають. Оволодіння студентами спілкування на міжкультурному рівні означає формування у них певного рівня комунікативної компетенції, достатнього для здійснення міжкультурного спілкування в мовленнєвій діяльності.

Відповідно до цього Г. Онкович вказує, що досягнення основної мети навчання студентів немовного вузу іноземної мови припускає розвиток у них певної сукупності компетенцій, що функціонують як взаємопов'язані і взаємозалежні в реальній комунікації іноземною мовою. У число таких компетенцій входять такі її види:

1) лінгвістична компетенція, що передбачає знання особливостей мовної системи іноземної мови та вміння коректно використовувати мовні одиниці відповідно до їхніх фонетичних, граматичних, лексичних і стилістичних особливостей;

2) прагматична компетенція, що означає вміння розуміти і породжувати автентичний дискурс;

3) соціолінгвістична компетенція, що означає вміння адекватно використовувати ситуаційно обумовлені форми спілкування;

4) соціокультурна компетенція, що означає наявність знань про країну мови, про її звичаї, мораль, традиції, країнознавчі реалії, матеріальні і духовні цінності, а також уміння вибудовувати спілкування з носіями мови відповідно до прийнятих в інокультурі мовних і поведінкових норм і правил;

5) когнітивна компетенція, що означає сформованість у студента

умінь планувати мету і результати свого навчання (а пізніше – і професійної діяльності), використовувати досвід вивчення іноземної мови, самостійно виявляти закономірності її функціонування в різних сферах і ситуаціях спілкування, вміння користуватися пошуково-аналітичними прийомами діяльності;

6) стратегічна компетенція, що передбачає сформованість умінь використовувати різні прийоми з метою досягти взаєморозуміння в міжкультурних контактах, використовувати знання і мовні навички в залежності від конкретних умов (теми, мети, ситуації, статусу співрозмовника тощо) комунікації [4, с. 115].

Дослідниця О. Семенюк вважає, щоб в процесі і в результаті навчання у студента повинно скластися усвідомлене ціннісно-смісловне ставлення до міжкультурного аспекту освоюваної предметної області та її ключових завдань у світлі глобального розвитку, що забезпечує повноцінну самореалізацію особистості у свідомо обраній професії. Практика показує, що дана можливість може бути реалізована в тому випадку, якщо іноземна мова з перших днів навчання у вузі виступає необхідним засобом формування професійної свідомості фахівця немовного профілю [5].

З метою підвищення ефективності освітнього процесу при організації навчання студентів нелінгвістичного профілю іншомовної професійної комунікації за основу доцільно взяти не систему мови (фонетику, граматику, лексику) і вести не аспектне викладання, як це має місце в мовному вузі, а специфіку професійної діяльності у тій профільній області, яку студент освоює. Завдяки іноземній мові спеціальність із перших днів навчання у вузі може і повинна відкриватися студенту в широкому контексті глобального розвитку:

1) в контексті взаємозалежного розвитку різних областей знання, відкриваючи людський «вимір» освоюваної предметної області;

2) в різних соціокультурних контекстах, що у значній мірі забезпечується міжкультурною парадигмою лінгводидактики;

3) в різноманітних освітніх контекстах, які студенти «відкривають»,

знайомлячись (при реалізації індивідуальних і групових дослідницьких проектів, а також в ході подальших закордонних стажувань) з найбільш поширеними і визнаними національними моделями підготовки фахівців освоюваної предметної області;

4) на декількох лінгвокогнітивних підставах, що забезпечує унікальну можливість для формування сучасної професійної картини світу, розвитку світогляду особистості в цілому [5, с. 63].

Формування й реалізація міжкультурної комунікативної компетенції відбувається в мовному середовищі, яке постійно змінюється. Розповсюдження англійської мови є як причиною, так і наслідком глобалізації. Згідно з даними доповіді, яка зроблена для Британської Ради Девідом Гредолом кількість людей, які будуть вивчати англійську мову через декілька років, складатиме два мільярди людей, хоча тільки приблизно 380 мільйонів з них будуть носіями мови з таких країн, як Австралія, Британія або Сполучені Штати Америки. Інші 380 мільйонів складатимуть люди з країн, де англійська мова відіграє важливу роль як друга мова, таких як Індія, Нігерія та Сінгапур [9]. Проте для природних носіїв мови це складає загрозу втрати історичної конкурентної переваги, бо 80 відсотків світової комунікації англійською мовою відбувається між неприродними носіями мови, які використовують для спілкування так звану *linguafranca* – англійську мову, якою користуються люди з різних країн. Різні дослідження виявляють, що багато людей, вивчаючих англійську скоріше віддають перевагу вивченню не британському або американському її варіантам, а «міжнародній англійській мові».

Термін «міжнародна англійська мова» (*"International English"*) використовується для розкриття різних концепцій:

- для деяких людей це означає особливу, скорочену форму англійської мови з обмеженим словником та спрощеною граматиною;
- для інших «міжнародна англійська мова» – більш простий і зрозумілий стиль англійської, якому слід навчитися природним носіям мови для успішної міжкультурної комунікації.

Більш простий стиль англійської мови включає:

- повільний темп мовлення;
- використання коротких речень та простих граматичних конструкцій;
- уникання так званих «фальшивих друзів»: *“eventually”, “actually”, etc.*;
- уникання аббревіатур: *“asap”, “MD”*;
- уникання культурно специфічних ідіоматичних зворотів: *“We are on a losing wicker”*, що означає «Ми приречені на програш».

Знання мови та міжкультурної комунікації стає дуже корисним при вивченні всіх розділів ділової англійської мови при підготовці майбутніх випускників, а саме: процес пошуку роботи; проведення зборів, особливо зборів у транснаціональних компаніях; підготовка і проведення презентацій для різного типу аудиторій; ведення переговорів; підготовка та проведення злиття або поглинання компаній; набір персоналу на фірму та інші.

Спілкування між людьми складається не тільки з розуміння усної та письмової мови, але також з багатьох інших факторів: умови та культури спілкування, володіння невербальними засобами спілкування (жести, міміка). Таким чином, ефективне комунікативне навчання має безпосередній зв'язок з культурою інших народів. Ефективне навчання міжкультурній комунікації неможливе без знання невербальної комунікації, яка є дуже різною у різних країнах.

Формування міжкультурної комунікативної компетенції є нероздільною та необхідною складовою навчального процесу підготовки майбутніх менеджерів, економістів, маркетингологів, юристів, поліцейських офіцерів. Необхідність таких знань про сучасний діловий світ може бути підтверджена деякими прикладами.

Таким прикладом можуть послужити деякі результати доповіді 2007 року про ефективність роботи економіки Європейського Союзу. Результати були показові. Було зазначено, що існує чіткий зв'язок між мовними навичками та експортними поставками. Серед вибраних 2000

підприємств малого та середнього бізнесу 11% показали, що втратили контракти внаслідок браку мовних вмінь. В більшості країнах Європейського Союзу 10% сказали, що вони втратили контракти через недостатні міжкультурні вміння.

Висновки дослідження. Безумовно, можна свідчити про те, що високий рівень сформованої міжкультурної компетенції як невід'ємної складової вивчення мови має дуже важливий вплив на підготовку майбутніх спеціалістів.. Щоб сформувати у студентів здатність і готовність до міжкультурної комунікації, необхідно навчити їх спілкуватись у межах певних сфер діяльності, ситуацій шляхом засвоєння конкретного мовного та мовленнєвого матеріалу через формування відповідних практичних навичок, вмінь. На основі подальшого розвитку знань докорінно оновити зміст викладання іноземних мов у вищій школі, тобто сформувати орієнтацію цілей, принципів, технологій, методів, форм та методик викладання мови на інноваційних засадах, які передбачають розвиток міжкультурної комунікативної компетенції. Таким чином, комунікація є важливим чинником організації суспільства та невід'ємною складовою життя людини.

Література:

1. Бацевич Ф. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. Бацевич. – К. : Довіра, 2007. – С. 19.
2. Бацевич Ф. Вступ до лінгвістичної прагматики : підручник / Ф. Бацевич. – К. : ВЦ «Академія», 2011. – 304 с.
3. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / [науковий редактор українського видання д. пед. н., проф. С. Ю. Ніколаєва]. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
4. Онкович Г. «Діалог культур» як сучасна педагогічна технологія / Г. Онкович // Вища освіта України. – 2011. – №4. – С. 42–48.
5. Семенюк О. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. / О. Семенюк // В. Паращук. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 240 с.

6. Особливості викладання іноземних мов для студентів немовних спеціальностей: збірник матеріалів I Всеукраїнського науково-практичного вебінару (26 листопада 2014 р.). – Житомир : Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2014.
7. Сучасні підходи та інноваційні тенденції у викладанні іноземних мов : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 26–27 лютого 2010 р. – Київ : «Політехніка», 224 с.
8. Communicative Language Teaching [Electronic resource]. – Access mode : <http://blog.tjtaylor.net/method-communicative/>
9. Richards J. C. Approaches and methods in language teaching / J. C. Richards, T. S. Rodgers. – Cambridge, 2001. – 171p.
10. Williams R. L. Classroom Motivation Strategies for Prospective Teachers / R. L. Williams, S. L. Stockdale // The Teacher Educator. – 2004. – 240 p.

ФОРМУВАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ-ЮРИСТІВ

Актуальність теми. Одним із провідних завдань навчання іноземної мови у закладі вищої освіти є опанування та розвиток іншомовної лінгвістичної компетенції професійного змісту. Студенти-юристи повинні вільно володіти понятійним апаратом за фахом іноземною мовою, а також вміти вирішувати професійні завдання. Через парадигму студент-центрованого навчання, згідно якої студенти займають рівноправні позиції у навчальному процесі з викладачами та самі вирішують необхідність вивчення певних предметів. Це обумовлює розробку та необхідність розвитку технологій студент-центрованого навчання, особливо при формуванні іншомовної лінгвістичної компетенції студентів-юристів на заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням.

Як зазначає у своєму підручнику з методики викладання іноземних мов С. Ю. Ніколаєва: «...центральною ланкою в роботі над засвоєнням лексичного матеріалу є формування лексичних навичок» [4, с. 87].

Головною проблемою викладання іноземної мови за професійним спрямуванням є те, що за короткий проміжок часу студентам-юристам потрібно оволодіти двома правовими системами, а саме українською та англо-американською, а також те, що рівень володіння іноземною мовою студентів-юристів закладів вищої освіти не завжди відповідає сучасним вимогам. Проблемою вивчення іноземної мови спеціалістів юридичного профілю в свій час займалися О.В. Поляков, Н.Д. Гальскова, Г.В. Онкович, І.А. Зязюн, А.І. Гордєєва, О.М. Серєда, Ю.В. Манько. Поняття професійної компетенції вчені характеризують як розуміння структури професійної сфери фахівцем, наявність досвіду роботи в галузі, вміння обирати оптимальні стратегії для професійної взаємодії,

здатність навчатися на помилках та творчо підходити до виконання власних обов'язків. В.В. Ягупов зазначає, що професійна компетенція є фундаментом професійної культури та зазначає «глибокі професійні знання, навички та вміння, а також досконале володіння методами роботи» [7, с. 187].

Навчання іноземної мови будується на системі принципів. Таким чином, Л. С. Панова виокремлює такі дидактичні принципи: науковості, доступності і посиленості, систематичності, свідомості, активності, наочності, індивідуального підходу до студентів, зв'язку теорії з практикою, взаємозв'язку виховання і навчання, мотивації.

Мета. Обґрунтувати методи розвитку лінгвістичної компетенції на заняттях з іноземної мови у закладах вищої освіти для студентів-юристів.

Постановка проблеми. У період зміцнення, розширення та встановлення міждержавних та міжкультурних зв'язків, зростає потреба в формуванні лінгвістичних навичок на заняттях з іноземної мови у закладах вищої освіти для студентів-юристів. Важливим завданням викладача на таких заняттях є розвиток мовних навичок. Окрім того, не менш важливим завданням, яке стоїть перед викладачем – це оволодіння іноземною мовою як складовою міжкультурного спілкування спеціалістів юридичного профілю. У лінгводидактичному енциклопедичному словнику лінгвістична компетенція визначається як здатність миттєво викликати з тривалої пам'яті еталон слова відповідно до конкретного мовленнєвого завдання та включати його в мовленнєвий ланцюг.

Мета вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням полягає не тільки в тому, щоб працювати над удосконаленням лексичних навичок, але й в тому, щоб студенти-юристи після закінчення університету вміли користуватися ними під час ділових переговорів, ведення документації та листування. Іноземна мова за професійним спрямуванням на юридичному факультеті вивчається як лінгвістична дисципліна, проте цей предмет не є профільним для майбутніх юристів.

Разом з тим, іноземна мова вивчається як практична дисципліна, що передбачає комунікацію, тобто читання, переклад і аналіз лексичного матеріалу, засвоєння сталих виразів та вміння правильно побудувати речення під час діалогу. На заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням студенти курсу вивчають дисципліну за навчальною програмою, удосконалюють свої знання, самостійно готують матеріали та презентації в рамках запланованої теми, проводять дискусії, обмінюються думками, виховують комунікативну культуру та толерантність.

Методи, якими викладач вищої школи повинен апелювати повинні бути різноманітними, виділяючи комунікативний, завдяки чому навчальний процес з дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» повинен бути максимально наближеним до реалій життя, в яких студенти будуть в майбутньому працювати. Як зазначено у Концепції мовної освіти в Україні, шкільна програма поглиблюється у вищих закладах, де, залежно від рівня державної акредитації, спеціалізації, обраного студентами фаху, диференціюється обсяг і зміст мовних і мовленнєвих знань, умінь і навичок [1, с. 5].

Згідно з освітньо-професійною програмою підготовки бакалавра, спеціаліста та магістра Міністерства освіти і науки України, важливим у вивченні іноземних мов студентів вищого закладу освіти є «формування необхідної комунікативної спроможності у сферах професійного та ситуативного спілкування в усній та письмовій формах» [5, с. 43]. Згідно з Положенням «Про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах», «навчальний процес у вищих навчальних закладах здійснюється у таких формах: навчальні заняття, самостійна робота, практична підготовка, контрольні заходи». У процесі впровадження кредитно-модульної системи навчання у закладах вищої освіти значна частина навчального матеріалу виноситься на самостійне опрацювання студентами [3].

Невід'ємною частиною у розвитку лінгвістичної компетенції під час навчального процесу на заняттях з іноземної мови за професійним

спрямуванням є сучасні технології навчання.

До сучасних методів навчання відносять [2, с. 159-160]:

- створення атмосфери, в якій студент відчуває себе вільно і комфортно;
- стимулювання його інтересів, мотивація до практичного вживання іноземної мови;
- заохочення студента через емоційний вплив на його почуття;
- стимулювання та активізація мовних і творчих здібностей;
- спрямування студента на опрацювання мовленнєвої компетенції самостійно на рівні інтелектуальних і емоційних можливостей;
- пропонування різних видів роботи в аудиторії: індивідуальної, групової, колективної; стимулюючи активність студентів, їх самостійність та творчість.

Особливу увагу варто звернути на застосування імітаційно-ігрового підходу до організації навчальної діяльності під час проведення занять з дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням». Рольова гра на таких заняттях, що імітує майбутню професійну діяльність, сприяє виробленню у студентів професійних умінь і навичок та більш ефективно формує лінгвістичну компетенцію учасників гри.

Опанування іноземної лексики умовно поділяється на два етапи, а саме: 1 – читання та переклад автентичних фахових текстів загально юридичної спрямованості, а 2 – перехід до вивчення лексики вузько спеціалізованого напрямку. Для засвоєння лексичного матеріалу також науковцями виділено наступні етапи: етап ознайомлення студентів з новими лексичними одиницями — поява нових лексичних одиниць; етап автоматизації дій студентів з новими лексичними одиницями. Сучасний стан вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням в закладах вищої освіти базується на наступних принципах: комунікативна орієнтація, усні принципи навчання, ситуативно-тематична організація, інтенсифікація навчального процесу, диференційований підхід до видів навчання мовленнєвої діяльності.

Для закріплення етапів пропонуємо основні види вправ за допомогою яких відбувається процес розвитку іншомовної лінгвістичної

компетенції студентів-юристів:

- читання та переклад іншомовних текстів за професійним спрямуванням, післятекстове обговорення;
- вправи на засвоєння лексичних та граматичних одиниць, пов'язані з юридичною тематикою (вправи на переклад, виправлення помилок, перефразування, синонімічний ряд, визначення понять);
- вправи на розуміння змісту тексту та юридичної документації (порядок абзаців, доповнення речення, підстановка фраз, тощо);
- вправи пов'язані з монологічним та діалогічним мовленням професійного спрямування;
- вправи з аудіювання з подальшою перевіркою змісту вивченого;
- творчі завдання спрямовані на говоріння та письмо, а саме проектні роботи, презентації тощо.

Активні методи навчання, як важлива складова розвитку лінгвістичної компетенції, можуть бути використані на заняттях з іноземної мови. Вченими доведено, що на заняттях з використанням активних методів, студенти засвоюють матеріал найбільш повно з користю для себе, усвідомлюючи значущість навчального матеріалу, пропонують результати отриманих знань в ситуаціях реального життя [6, с. 298].

Під час розвитку лінгвістичної компетенції студентів немовних спеціальностей у закладах вищої освіти більш ефективним на заняттях з дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» є акцент на створенні позитивного емоційного настрою учасниками освітнього процесу, виникає задоволення від результату навчання, в тому числі умовно-мовленнєвої діяльності із оволодінням іншомовною комунікативною компетенцією.

Висновки. Лексика в системі формування лінгвістичної компетенції є найважливішим компонентом для розвитку мовленнєвої діяльності: для аудіювання і говоріння, читання і письма, що визначає її важливе місце на кожному занятті з іноземної мови за професійним спрямування у закладах вищої освіти немовного профілю. Розвиток у

студентів лексичних навичок постійно перебуває в полі зору викладача, результатом є засвоєння студентами програмного лексичного мінімуму і тривалого закріплення в їх пам'яті активного словникового запасу на всіх етапах навчання.

Література:

1. Концепція мовної освіти в Україні – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/>.
2. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник / кол. авторів під керівництвом С.Ю.Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 1999. – 320с.
3. Місце та роль самостійної роботи студентів у навчальному процесі. Режим доступу: http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis.pdf
4. Ніколаєва С.Ю. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах. Підручник. Вид. 2-ге, випр. і перероб./ Кол. авторів під керівн. С.Ю. Ніколаєвої. – К.: «Ленвіт», 2002. – 328с.
5. Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра, спеціаліста і магістра. – Міністерство освіти і науки України. – К., 2002. – 51с.
6. Сумцова О. В. Формирование иноязычной коммуникативной компетенции студентов технических вузов при использовании активных методов обучения иностранному языку / О. В. Сумцова. – Молодойученый, 2012. – 297-298с.
7. Ягупов В.В. Педагогіка /В.В.Ягупов. – К. : Либідь, 2003. – 560с.

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ В ТВОРАХ СТІВЕНА КІНГА: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ

Досить багато дослідників не оминають фразеологічні одиниці в своїх дослідженнях та підкреслюють їх провідну роль у художній літературі. До їх числа відноситься і Стівен Едвін Кінг, великий американський письменник нашого часу. Стівен Кінг пише свої твори у різних жанрах, серед яких особливо яскраво виділяються жахи, фентезі, детектив, трилер та містика. Саме за них шанувальники С. Кінга стали називати його Королем Жахів. Творчий доробок письменника становить 55 романів та біля 200 оповідань. А отримання Кінгом у 2003 році медалі “За видатний внесок в американську літературу”, у 2004 році премії “За внесок у світове Фентезі” та у 2014 році “Національної медалі США в галузі мистецтв” означає визнання письменника одним із класиків сучасної літератури [7].

Засоби художньої виразності різноманітні та численні, та серед цього різноманіття не можна не виділити фразеологізми. Існує багато різних дефініцій фразеологічних одиниць. Інколи фразеологізми ототожнюють з ідіоматичними словосполученнями або з крилатими висловами (пареміями). Фразеологічні одиниці (звороти) це стійкі словосполучення, які сприймаються, як єдине ціле і вживаються носіями мови в усталеному оформленні. Фразеологізми займають особливе місце в словниковому складі будь-якої мови, вони є одним з яскравих та дієвих засобів її увиразнення і збагачення. Їх специфічна структура, з одного боку, приваблює і викликає неабияку зацікавленість науковців, а з іншого, вимагає серйозного аналізу змісту та форми мовних одиниць. Метафоричність, емоційність, експресивність – всі ці якості фразеологізмів надають мові образності та виразності, адже фразеологізми не лише відображають уявлення народу про світ та його специфічні ментальні особливості, а й усю складність і багатогранність

мови. Знання одиниць фразеології полегшує розуміння публіцистичних і художніх текстів. За допомогою фразеологічних одиниць інформаційний аспект мови доповнюється чуттєво-інтуїтивним описом нашого світу, нашого життя. У функціонуванні фразеологічних одиниць найвиразніше виявляється зображувально-емоційна функція. Зображувально-емоційна функція допомагає авторові виявити свої почуття, ставлення до фактів, подій і викликає відповідні емоції в читачів. Крім того, ця функція фразеологізмів в авторській мові сприяє наочності у вираженні думок і почуттів, які майстер слова прагне передати у формі образних уявлень. Особливо часто трапляються фразеологічні одиниці в різних авторських відступах, які служать поглибленню теми оповіді, дають можливість заволодіти читацькою увагою.

Для творів С. Кінга характерне надзвичайно вдале використання фразеологізмів, що стосується як слів автора, так і слів героїв твору. Фразеологічні одиниці, вживані письменником, ніколи не привертають особливої уваги читача, завжди становлять єдине ціле з іншим текстом, хоча в окремих випадках можуть стати проблемою для перекладача. Питання перекладу фразеологізмів давно цікавить дослідників, і, хоча єдиного, універсального рішення не існує, лінгвісти виділили основні правила, якими слід керуватися для вдалого перекладу. Серед них можна виділити еквівалентний переклад, пошук фразеологічного аналогу, описовий переклад та переклад шляхом калькування. Останній, на нашу думку, є найменш вдалим, бо в переважній більшості випадків такий переклад не є зрозумілим читачеві. Фразеологізм будь-якої мови будується на основі образів та порівнянь, що базуються на національно-культурних особливостях народу, країни, соціальної групи автора, тощо.

Для прикладу можна розглянути цитату з книги С. Кінга “11/22/63”: *Got into some more trouble – and yeah, drinkin was somewhat involved from what I heard, people gossip terrible, y’know, and a man who owns pawnshops hears it all – so Mr. Vollander, him who owned the market back in those days, he sat down and had a Dutch uncle talk with ole*

Frankie.[6, с.181] – Атож, потрапляв був і в ще деякі неприємності – і випивка в тому також була винна, як я чув, люди жахливі пліткарі, знаєте, а тому, хто тримає ломбарди, всяке доводиться вислуховувати – та врешті містер Волландер, так звали тодішнього хазяїна маркету, отже, він посадив перед собою друзяку Френкі й провів з ним розмову голландського дядечка [4, с. 166]. В наведеному реченні ми бачимо відразу дві ідіоми, що ілюструють способи перекладу фразеологізмів. У першому випадку це вираз “*get into trouble*”, який має еквівалент в українській мові: “*потрапляти в неприємності*”. А вираз “*побалакати з кимсь, як голландський дядечко*” – це англо-американська ідіома, що означає докірливу, проте настановчу та щиру розмову старшого з молодшим. Досить розповсюджена в США, для українця вона нічого не означає; крім того, в реаліях нашої країни немає ні еквіваленту, ні аналогу, саме тому перекладач використав цей спосіб перекладу, тим не менш, не забувши пояснити його у примітках.

На думку більшості лінгвістів, які розглядали питання перекладу фразеологічних одиниць, найбільш вдалий, адекватний переклад можна отримати шляхом пошуку еквівалента. За цього варіанту враховуються екстралінгвістичні особливості мов оригіналу та перекладу, та зберігається саме те значення тексту, яке мав на увазі автор твору. Саме тому такий спосіб перекладу зустрічається найчастіше. Наприклад: *His dad LOST HIS MARBLES last night* [5, с. 215] – *Його тато минулого вечора З’їХАВ З КОТУШОК* [3, с. 291]; *Учора ввечері в його тата виявилися НЕ ВСІ ДОМА* [2, с. 282]. Фразеологізм “*to lose one's marbles*” в українській мові має такі еквіваленти, як “*з’їхати з глузду/котушок*”, “*не всі дома*” тощо. Як ми бачимо з наведених прикладів, обидва варіанти перекладу шляхом використання еквіваленту є вдалими. Окрім цього, в даному випадку еквівалент є більш вдалим і для передачі своєрідної гри слів: маленький хлопчик, якому ці слова адресовані в тексті, не зовсім розуміє значення виразу, доки не отримає пояснення, бо сприймає слова в буквальному сенсі. Якщо даний фразеологізм перекласти як, наприклад, “*стати божевільним*”, то це цікаве

непорозуміння зникає з тексту.

Тим не менш, в деяких випадках перекладач вважає за краще замінити фразеологізм звичайними словами. Зазвичай це відбувається тоді, коли вираз не має еквіваленту чи аналогу, хоча і не завжди. У будь-якому випадку, це може змінити семантику речення, тобто скласти у реципієнта тексту не зовсім те враження, яке складається при читанні оригіналу. *I'll admit, buddy, that it's sometimes crossed my mind to walk up to him and say...* [6, с. 61] – *Зізнаюся, друже, час від часу мене спокушало підійти до нього й сказати...* [4, с. 47]. Як ми бачимо, у цьому випадку вираз “*cross one's mind*”, що звичайно перекладається як “*приходити на думку*”, перекладений емоційно сильнішим словом “*спокушати*”. У фрагменті розмови, з якої ми взяли наведений приклад, приятель головного героя Ел розповідає, що може образити будь-кого, і скривджена людина не буде нічого пам'ятати, коли Ел знову повернеться до того місця. В оригіналі Ел каже ці слова мимохідь, доповнюючи, що не бачить в таких діях жодного сенсу. Ми вважаємо даний О. Красюком переклад неточним, бо в оригіналі автор використав емоційно нейтральний вираз, а при читанні перекладу складається враження, що Ела дуже цікавив такий розвиток дії. На нашу думку, доцільніше було використати наступний варіант перекладу: *Зізнаюся, друже, час від часу мені спадало на думку підійти до нього й сказати...*(Пер. наш), що дозволяє максимально приблизитись до оригіналу.

Проте, існують випадки, коли така заміна є досить влучною. Візьмемо для прикладу наступний уривок: *The minute this idea occurred to me – no, the very second – I knew what Al had in mind* [6, с. 68] – *У ту ж хвилину, як ця ідея приверзлась мені – ні, в ту ж секунду, – я зрозумів, що має на думці Ел* [4, с. 54]. Автор твору вживає звичайну, емоційно та стилістично нейтральну ідіому, яка так само, як і в попередньому прикладі має усталений варіант перекладу “*приходити на думку*”. В свою чергу, перекладач вживає слова, що додають реченню певного стилістичного забарвлення, але ніяк не суперечать значенню,

яке вклав автор у ці строки.

Треба зазначити, що у творах С. Кінга наявна досить велика кількість фразеологічних одиниць, що при перекладі втрачають фразеологічність. Мова йде про ті слова та вирази, що є фразеологізмами лише на мові оригіналу, в той час як еквівалентом української мови може бути звичайне стилістично нейтральне слово чи словосполучення. Розглянемо таку ситуацію в наступному прикладі: *It all sounded as fresh and sweet as the oranges Mrs. Symonds and her friends had been picking over that early afternoon* [6, с. 64] – *Все це так звучало, здавалося таким свіжим і солодким, як ті помаранчі, котрі вдень вибирала зі своїми подружками місіс Симондс* [4, с. 50]. В англійській мові існує ідіома “*to pick over*”, яка, незважаючи на своє значення (а саме “*вибирати найкраще*”, “*обирати, вибирати*”), все ж залишається фразеологічною одиницею. В українській мові ця ідіома перетворюється на звичайне слово “*вибирати*” та втрачає семантичне забарвлення.

Таким чином, можна зробити висновок, що твори Стівена Кінга як яскраві приклади літературно-художнього стилю, багаті на зображально-виражальні засоби, зокрема, на фразеологічні одиниці. Це підкреслює майстерність автора творів та його винятковий вклад у художню літературу. Крім того, на основі перекладів даних творів можна дослідити питання перекладу фразеологізмів. Розглянуті переклади підтверджують, що найбільш вдалий переклад можна отримати шляхом використання еквівалента чи аналога фразеологічної одиниці. Якщо це неможливо, тоді використовується описовий переклад чи калькування. В окремих випадках фразеологізми можна замінити стилістично нейтральними словами чи словосполученнями, але необхідно враховувати, що це може спотворити значення, яке вклав у твір автор. І перекладачеві не можна забувати, що головною метою перекладу є пошук семантичного еквіваленту тексту оригіналу на мові перекладу.

Література:

1. Ефимов А.И. Стилистика художественной речи. / А. И. Ефимов. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1961. – 519 с.
2. Кінг С. Сяйво (пер. І. М. Андрусяка) / С. Кінг. – Х.: Фоліо, 2010. – 641 с.
3. Кінг С. Сяйво (пер. О. Красюка) / С. Кінг. – Х.: Клуб Сімейного Дозвілля, 2014. – 640 с.
4. Кінг С. 11/22/63 (пер. О. Красюка) / С. Кінг. – Х.: Клуб Сімейного Дозвілля, 2012. – 896 с.
5. King S. The Shining / Stephen King. – NY: Doubleday, 1977. – 497 S.
6. King S. 11/22/63 / Stephen King. – NY: Scribner. A Division of Simon & Schuster, Inc., 2011. – 849 S.
7. Kirkpatrick D. A Literary Award For Stephen King [Електронний ресурс] / D. Kirkpatrick // The New York Times. – 15. 09. 2003 р. – Режим доступу до журн.: <http://www.nytimes.com/2003/09/15/books/a-literary-award-for-stephen-king.html>

ДО ПИТАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ СУДОВОГО РІШЕННЯ

В юридичній літературі права людини традиційно розглядають у контексті принципу верховенства права й правової держави, практична реалізація якого обґрунтовано пов'язується з діяльністю судів, кінцевим результатом яких є винесення судового рішення.

Судові рішення уособлюють цивілізоване суспільство. За допомогою них розкривається сенс особистих свобод, установлюється законність статків фізичних та юридичних осіб, вершиться правосуддя над злочинцями. Певно, найважливіша мета написання судового рішення полягає в тому, щоб надати сторонам письмовий виклад рішення суду. Ще одна мета написання судового рішення — поінформування громадськості про рішення суду. Рішення не лише демонструє громадськості результати конкретної справи як новину, а й сприяє обізнаності громадян щодо позиції закону з певного питання. Якщо справа має суттєве значення, засоби масової інформації цілком можуть зацікавитися нею й розповісти про неї широкому загалу в публікаціях, по радіо, телебаченню, а з недавнього часу — і в мережі Інтернет. З цієї причини судові рішення мають завжди писатися грамотно, якомога простішою, зрозумілішою мовою, особливо тому, що нині судові рішення набагато доступніші для громадян, ніж колись [1, с. 7].

У зв'язку з проголошенням незалежної судової влади потребують самостійного наукового дослідження її засоби реалізації — судові рішення, що обумовлює актуальність обраної теми.

Метою дослідження є аналіз мови судового рішення на всіх лінгвістичних рівнях та надання рекомендацій для їх написання.

Судове рішення як один із видів документів офіційно-ділового

стилю є особливим типом тексту, який поряд із наявними основними категоріальними ознаками тексту, має низку властивих лише йому структурно-семантичних, лексико-граматичних, синтаксичних та інших мовних засобів і особливостей.

Лінгвістичний аналіз (далі ЛА) посідає важливе місце серед теоретико-практичних методів. Нам імпонує думка Т. Єщенко, що «метод лінгвістичного аналізу тексту – це спосіб дослідження та опису тексту як об'єкта мовознавчої науки»[2, с. 29]. За допомогою ЛА вивчаються мовні одиниці в їхніх взаємозв'язках і відношеннях у структурі тексту на різних рівнях структури мови.

Схема 1.

Спробуємо здійснити ЛА судових рішень на різних рівнях мовної структури.

Граматичний рівень. Найчастіше в судових рішеннях трапляються такі граматичні помилки: ненормативне утворення дієприкметників, неправильне утворення дієприслівників, утворення форм невідмінюваних слів за аналогією з відмінюваними. Наприклад, Рішення Немирівського районного суду Вінницької області № 2-471/07 від 03.10.2007: «Відповідач позов визнав, на розірвання шлюбу згоден. Заслухавши сторони, суд вважає позов підлягаючим до задоволення»; Вирок Дунаєвецького районного суду Хмельницької області № 1-202/12 від 06 січня 2012 року: ОСОБА_2, який знаходився на святкуванні в сільському будинку культури, повідомив, що його ображають і хотять

побити.

Граматичні помилки є другорядними, якщо вони не впливають суттєво на зміст і значення, але істотно порушують чистоту мови.

Лексичний рівень. Поширене уживання слів, не властивих літературній українській мові (полонізми, росіянізми), плеоназмів (дублювання значення у двох словах), стилістично немотивоване багатослів'я, уживання слів у невластивому значенні. Наприклад, Вирок Каховського міськрайонного суду Херсонської області № 2113/4885/12 від 07 листопада 2013 року : «Вину визнав частково, оскільки почав тормозити, автомобіль»; Вирок Волноваського районного суду Донецької області № 221/2526/13-к від 16 липня 2013 року: «Він підійшов до ОСОБА_1 та допоміг йому грузити метал вже тоді, коли останній почав грузити його самостійно у свій автомобіль»; Вирок Соснівського районного суду м. Черкаси № 1 - 234 / 09 від 14 травня 2009 року: « Він підійшов до молодого юнака, який лежав на землі»; Рішення Конотопського міськрайонного суду Сумської області № 577/4710/15-ц від 06 жовтня 2015 року: «З моменту підписання кредитного договору до квітня місяця 2008р. відповідачкою по кредитній лінії були отримані грошові кошти».

Морфологічний підрівень. Морфологічні помилки, що трапляються в ділових текстах, перш за все, пов'язані з незнанням норми утворення різних частин мови. У судових рішеннях були відповідники жіночого роду в усіх складних назвах посад, звань: Рішення Конотопського міськрайонного суду № 577/4710/15-ц від 06 жовтня 2015 року: «Відповідачка ОСОБА_2 вимоги позову визнала і пояснила, що позивачка є її рідною сестрою», що є неправильним. У процесі творення ступенів порівняння прикметників спостерігалось одночасне використання аналітичної та синтетичної форм, поширені форми із суфіксом -а (-я), які для сучасної української мови не є нормативними. Активні дієприкметники теперішнього часу вживаються рідко, така форма не властива українській мові: Вирок Канівського міськрайонного суду від 26 січня 2011 року: «ОСОБА_1 ,

ІНФОРМАЦІЯ_1, українця, одруженого, з середньою спеціальною освітою, маючого на утриманні двох неповнолітніх дітей, працюючого водієм автобуса. Натомість повинні вживатися описові звороти.

Логіко–семантичний підрівень. На підставі логіко-семантичного аналізу висловлювань визначаються, чи має певне висловлювання сенс, чи не має. Але ця проблема має глибше коріння, чим здається, вона знаходиться на законодавчому рівні, наприклад: найбільш відомим у цьому плані є положення ст. 115 Кримінального Кодексу України, де законодавець визначає убивство як «умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині», а у ст. 119 передбачено «Убивство через необережність» [3]. Якщо порівняти ці поняття, то одержуємо «умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині через необережність», тобто змістовно видова ознака суперечить родовій. Інший приклад лежить у площині хронічної колізійності Цивільного кодексу (далі – ЦК) та Господарського кодексу (далі – ГК) України. Зокрема ст. 207 ГК України визначає поняття недійсних зобов'язань як таких, що суперечать закону, інтересам держави й суспільства або укладені з порушенням господарської компетенції і можуть бути визнані судом недійсними [4]. По-перше, ЦК України у ст. 213 визнано про недійсні правочини (а не зобов'язання) й поділяє такі правочини на нікчемні, недійсність яких встановлена законом і не потребує ви-знання в судовому порядку, і оспорювані, недійсність яких встановлюється судом. Із вищезазначеного зрозуміло, що положення ГК містить логічно суперечливу характеристику – диспозитивний судовий порядок визнання правочину недійсним, що не відповідає аналогічним положенням ЦК. Тому поняття недійсного зобов'язання у ЦК є логічно нульовим [5, с. 16-17].

Судові рішення традиційно вважаються серйозними документами. З цієї причини манера написання судового рішення повинна відбивати серйозність, притаманну досягненню цілі. Суддя повинен дбати про ретельний вибір стилю та слів. Автор повинен уникати діалектів та професійного жаргону, за винятком випадків цитування матеріалів

справи. Дехто вважає, що треба уникати і скорочень, оскільки вони свідчать про надто неформальний стиль. Втім, поняття «манера» стосується не лише вибору слів. Манера написання стосується також і характеру судді, що може проявитися у його словах. Без сумніву, чимало процесів у судах першої інстанції та апеляційних судах дратує суддів, що беруть у них участь. Те, що іноді розчарування або гнів судді стають помітними громадськості, є всього лише проявом природи людини. Однак мудрий суддя не дозволить собі прояву роздратування чи гніву у відкритому судовому засіданні, і так само мудрий автор дбатиме про нейтральний і вільний від емоцій текст. Надто різка чи надто фривольна тональність може викликати у сторони, що програла, або у суду вищої інстанції сумнів у неупередженості судді. Сарказму також краще за все уникати. У дещо одіозному американському судовому рішенні федеральний суд показав, що, на його думку, він даремно витратив час на розгляд нікчемної апеляції. Рішення починалося так: «У цій апеляції нас попросили визначити, чи 0,82 еквівалентно 82%. Успішно закінчивши середню школу, ми можемо дати ствердну відповідь на це запитання». Так само й ексцентричні вислови, певно, краще залишити авторам рефератів. Хоч би яким незначним видавався судді позов, все одно він залишається серйозним як для сторони, що добивається правосуддя, так і для сторони, яка змушена захищатися.

Тексти судових рішень повинні мати прямолінійний стиль. Сумлінний автор повинен завжди керуватися таким підходом: «Яким чином написати так, щоб читач зрозумів це рішення?» Що краще авторові вдається уявити себе на місці читача, то простішим і зрозумілішим буде текст рішення. Така ясність працює не лише на читача, а й корисна для судді, бо скасування чітко викладених, добре написаних рішень судами вищої інстанції трапляються набагато рідше.

Чіткості додає й те, коли суддя починає з припущення, що читач нічого не знає про справу до того, як починає читати рішення. Вочевидь, що учасники процесу (сторони та їхні адвокати) починають читання рішення, знаючи достатньо про суть справи. Проте інші особи — зокрема

широкий загаль, засоби масової інформації та, що найважливіше, відповідний суд вищої інстанції — насправді не знають нічого про справу, поки не починають читати текст рішення. Дуже важливо, щоб автор враховував те, що рішення може читати хтось по суті не обізнаний із справою взагалі, тоді важливість вступного абзацу рішення як орієнтира для читача неможливо переоцінити. Однак про вступні абзаци йтиметься далі. Такий підхід — написання для необізнаного зі справою читача — виходить за рамки обставин справи. Мудрий автор повинен також припустити, що читач так само мало що знає або й взагалі нічого не знає про закони, на підставі яких буде вирішуватися справа. Це означає, що самих посилань на норми кодексу, закону чи постанови буде недостатньо і варто процитувати для читача зміст відповідного законоположення. Коли в тексті рішення наводяться лише номери статей різних кодексів, то необізнаний із законодавством читач не має поняття про зміст тих норм і щоб орієнтуватися у руслі думок автора тексту рішення, він мусить припинити читання і шукати спосіб ознайомитися з тим нормативним актом, а у ньому — з певною статтею.

Автор повинен забезпечити самодостатність рішення. Читач повинен бути в змозі прочитати рішення від початку до кінця, не маючи потреби шукати інші джерела для того, щоб зрозуміти його [1, с. 16-17]

Отже, проведений нами лінгвістичний аналіз судових рішень дає змогу здійснити висновок, що найбільше помилок на різних рівнях мовної структури припускались місцеві загальні суди, що свідчить про наявність у кожного судді свого стилю, свого розуміння та низького рівня професійної мови, а це в свою чергу заважає формуванню єдиної судової практики, тому кожний суддя як автор судового рішення повинен дбати про ретельний вибір стилю та слів, формування нових навичок у їх написанні.

Література:

1. Написання судових рішень: посібник для суддів [Текст] / Акад. суддів України. — К.: «Юрінком Інтер», 2010. — 55 с.

2. Єщенко, Т.А. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб [Текст]. / Т.А. Єщенко. – К.: ВЦ «Академія», 2009. – 264 с.
3. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – С. 131
4. Господарський кодекс України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18–22. – С. 144.
5. Юркевич, О. М. Нульові поняття у чинному законодавстві України: логіко-семантичний аналіз [Текст] / О. М. Юркевич, Н. Ю. Філатова // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. - 2009. - Вип. 45. - С. 14-22.
6. Чабан, Н. І. Методика використання ситуацій морального вибору на заняттях з етики та естетики: науково-методичне видання [Текст]] / Н. І. Чабан. – Херсон: Айлант, 2010. – С. 65-71.

ВАРІАНТНІСТЬ У СКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЇ АСТРОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ II половини XX – початку XXI ст.

Актуальною проблемою української термінології, зокрема й астрономічної, є проблема термінологічних варіантів, яку мовознавці розглядають у широкому та вузькому розумінні. Вузьке розуміння варіанта – це часткова модифікація того самого мовного знака, що характеризується тотожністю значень і не порушує тотожності знака самому собі. Відповідно до цього розрізняють фонетичні, граматичні та орфографічні модифікації тієї самої термінологічної одиниці – формальні варіанти. Широке розуміння варіанта – це множинність засобів вираження того самого значення [6, с. 14].

Терміни-варіанти дослідники визначають як «паралельні форми існування мовної одиниці, що мають певні відмінності на рівні наголосу, фонем, морфем тощо» [Там само, с. 14].

У межах астрономічної термінології віднаходимо такі термінологічні варіанти:

1) фонетичні, що різняться звуковим складом: *армалколіт* (ШАС, с. 12) – *армолколіт* [4, с. 184], *войди* – *воїди*, наприклад: «Войди – ділянки простору, у яких концентрація галактик у десятки разів менша від середньої» [2, с. 83], «Сусідні надскупчення з'єднані ланцюжками. Між ланцюжками надскупчень розташовані воїди» [2, с. 83]; *гіджра* – *хіджра*, наприклад: «Гіджра, хіджра – ера літочислення в мусульманських країнах» [2, с. 111]; *іон* – *йон*, наприклад: «Атом, який втратив один чи більше електронів, називається позитивним іоном» [1, с. 170], «Якщо атом, що поглинає або випромінює фотони, оточений зарядженими частинками (електрони, йони), то в полі, яке вони створюють, відбувається розщеплення енергетичних рівнів атома – ефект Штарка» [3, с. 109]; *іонізація* – *йонізація*, наприклад: «Унаслідок зіткнення атома з іншою частинкою або з квантом

електромагнітного поля достатньої енергії може відбуватися іонізація атома – перехід електрона із зв'язаного у вільний стан» [1, с. 170], «Певна кількість атомів і молекул, унаслідок взаємодії з випромінюванням і між собою, перебуває на різних ступенях йонізації» [3, с. 109]; періастр – периастр, наприклад: «Періастр – точка орбіти одної з компонент подвійної системи, у якій вона перебуває на найкоротшій відстані від іншого компонента» [2, с. 350], «Якщо центральним тілом є Земля, то це перигей, Сонце – перигелій, зоря – периастр, Місяць – периселений, Юпітер – перийовій» [5, с. 189]; секстант – секстан, наприклад: «Секстант, секстан – кутомірний дзеркально-відбивний інструмент для вимірювання висот небесних об'єктів над горизонтом» [2, с. 418];

2) словотвірні: азимутальне [монтування] – альтазимутальне [2, с. 19]; бісектування – бісекціювання, наприклад: «Бісектування (бісекціювання) – процес наведення візирної нитки мікрометра телескопа на світило під час визначення точних координат в астрометрії» [5, с. 27]; гіпергіганти – наднадгіганти, наприклад: «Гіпергіганти, наднадгіганти – надгіганти з найбільшою світністю» [2, с. 112]; [когерентне] розсіювання – розсіяння, наприклад: «Когерентне розсіювання – процес, під час якого атом змінює напрям руху розсіюваного фотона, не змінюючи свого енергетичного стану...» [2, с. 217], «Якщо розсіяння відбувається без зміни частоти або різниці частот ($\omega' - \omega$) є незначною і нею можна знехтувати, то таке розсіяння називають когерентним» [3, с. 267]; [оптична] товща – товщина, наприклад: «Оптична товщина, оптична товща, оптична глибина – фізична величина, безрозмірна, що визначає зменшення енергії електромагнітного випромінювання (світла)...» [2, с. 332]; півтінь – напівтінь, наприклад: «У великій плямі виділяють значно темніше ядро і півтінь» [4, с. 119], «...деякі з них розвиваються у великі темні плями, оточені напівтіню, що складається з довгастих, радіально витягнутих фотосферних гранул» [3, с. 27];

3) синтаксичні: кут положення – позиційний кут, потік

випромінювання – променистий потік, спектр поглинання – поглинальний спектр.

Виявлено варіативні відношення з-поміж термінів з епонімічними компонентами, наприклад: *Бааде-Весселіка метод* – *Весселіка метод*, *Релея-Тейлора-Паркера нестійкість* – *Паркера нестійкість*.

В українській астрономічній літературі поряд із термінами широко вживають варіативні власні назви. Серед них значну кількість становлять назви наукових установ (ергоніми), які ведуть астрономічні та геодезичні спостереження й дослідження – обсерваторії. Цю групу астрономічної метамови переважно складають одиниці, до структури яких уходять географічні назви. Компоненти власних назв характеризуються різним рівнем абстрактності, наприклад, у варіативних відповідниках перша назва може вказувати на країну, якій належить наукова установа, друга – це назва міста, території, де вона безпосередньо розташована, наприклад: *Англо-австралійська обсерваторія* – *Сайдінг-Спринг обсерваторія* (астрономічна обсерваторія, відкрита в 1973 р. урядами Австралії та Великобританії, розташована за 450 км від Сіднея на г. Сайдінг-Спринг (Новий Південний Уельс, Австралія); *Головна астрономічна обсерваторія РАН* – *Пулковська обсерваторія* (астрономічна обсерваторія, заснована в 1839 р. В. Я. Струве, розташована за 19 км від центра м. Санкт-Петербурга на Пулковських висотах); *Південно-Африканська астрономічна обсерваторія* – *Капська обсерваторія* (наукова установа Великобританії, заснована в 1820 р. на території ПАР, розташована на мисі Доброї Надії поблизу м. Кейптаун. Друга назва походить від голландської Kaar kolonie, з Kaar de Goede Hoop – мис Доброї Надії).

У таких варіативних назвах спостерігаємо кореляцію компонентів «топонім – епонім»: *обсерваторія Маунт-Лок* – *обсерваторія Мак-Доналд* (астрономічна обсерваторія Техаського університету, заснована в 1932 р., розташована на горі Маунт-Лок за 27 км від м. Форт-Девіс (США). Побудована на кошти, отримані від техаського банкіра, астронома-любителя Уільяма Дж. Мак-Дональда); *Таутенбурзька*

астрономічна обсерваторія – обсерваторія Шварцшильда (науково-дослідна установа, заснована в 1960 р., розташована у м. Таутенбург (Німеччина). Названа на честь німецького астронома та фізика Карла Шварцшильда). Іноді назва астрономічної наукової установи походить від назви підприємства, що фінансувало її будівництво: *Кембриджська радіоастрономічна обсерваторія – радіоастрономічна обсерваторія Малларда* (радіоастрономічна обсерваторія Кембриджського університету, заснована в Кембриджі (Великобританія). Друга назва походить від назви англійської фабрики, котра фінансувала будівництво обсерваторії – Mullard Limited WASA British Manufacturer of Electronic Components).

Варіювання назв обсерваторій також може бути зумовлене кореляцією назв географічних об'єктів, наприклад, «острів – гора»: *обсерваторія Ла-Пальма – обсерваторія Роке-де-лос-Мучачос* (об'єднана астрономічна обсерваторія, заснована в 1979 р. за угодою, підписаною Канарським астрофізичним інститутом і науковими установами Великобританії, Іспанії, Данії і Швеції. Розташована на острові Ла-Пальма (Канарські острови) на горі Роке-де-лос-Мучачос 2387 м).

У складі назв обсерваторій є варіанти, що відрізняються лише одним компонентом, наприклад: *обсерваторія Мак-Кормік – обсерваторія Ліндер-Мак-Кормік* (астрономічна обсерваторія, заснована в 1883 р., розташована на горі Дефферсон (штат Віргінія (США)); *обсерваторія Провансу – обсерваторія Верхнього Провансу* (астрономічна установа Національного центру наук досліджень Франції, заснована в 1936 р., розташована в Сен-Мішель (Верхній Прованс (Франція)).

Аналіз астрономічної літератури другої половини ХХ – початку ХХІ ст. свідчить про відсутність варіативних відповідників у назвах сузір'їв. Однак ще на початку ХХ ст. космоніми на позначення назв сузір'їв мали значну кількість варіантів, які різнилися як лексичними компонентами, так і структурою. «Словник математичної термінології.

Астрономічна термінологія й номенклатура (проект)» за ред. Ф. Калиновича, Г. Холодного фіксує такі приклади варіативних назв, як: *Ворон* (лат. *Corvus*) – *Крук*; *Геркулес* (лат. *Hercules*) – *Геракль*; *Гончі Пси* (лат. *Canes Venatici*) – *Гончаки* – *Гончі Собаки* – *Пси Мисливі* – *Хорти*; *Діва* (лат. *Virgo*) – *Дівчина* – *Дівчина з відрами*; *Дракон* (лат. *Draco*) – *Змій* – *Змія* – *Смок* – *Драк*; *Живописець* (лат. *Pictor*) – *Маляр*; *Змія* (лат. *Serpens*) – *Полоз* – *Гадюка* – *Вуж*; *Золота Риба* (лат. *Dorado*) – *Дорадо*; *Кассіопея* (лат. *Cassiopeia*) – *Борона*; *Компас* (лат. *Pixis*) – *Корабельний Компас*; *Корабель Арго* (лат. *Argo Navis*) – *Корабель*; *Лебідь* (лат. *Cygnus*) – *Північний Хрест* – *Хрест*; *Лев* (лат. *Leo*) – *Великий Лев*; *Летюча Риба* (лат. *Volans*) – *Летючка*; *Малий Кінь* (лат. *Equuleus*) – *Лоша*; *Насос* (лат. *Antlia, pneumatica*) – *Смок* – *Повітряний Смок*; *Овен* (лат. *Aries*) – *Козоріг*; *Оріон* (лат. *Orion*) – *Волосожар* – *Косарі* – *Чепіга* – *Пояс Оріонів* – *Пояс Оріона* – *Три Волхви* – *Три Царі*; *Південна Гідра* (лат. *Hydrus*) – *Мала Гідра*; *Південна Корона* (лат. *Corona Australis*) – *Південний Вінець* – *Корона*; *Південна Риба* (лат. *Piscis Austrinus*) – *Полуднева Риба*; *Південний Хрест* (лат. *Crux Austrinus*) – *Полудневий Хрест*; *Північна Корона* (лат. *Corona Borealis*) – *Північний Вінець* – *Північний Вінок* – *Корона* – *Вінок* – *Криниця*; *Піч* (лат. *Fornax*) – *Горен* – *Горна*, *Плеяди* (галактичне розсіяне скупчення) – *Волосожар* – *Баби* – *Квочка* – *Квочка з курчатами* – *Стожар* – *Качине гніздо*; *Рукав Лебедя* (відгалуження Чумацького Шляху у сузір'ї Лебедя) – *Розсохи*; *Скорпіон* (лат. *Scorpius*) – *Медведюк*; *Скульптор* (лат. *Sculptor*) – *Різьбар*; *Стрілець* (лат. *Sagittarius*) – *Лучник* – *Мисливець*; *Телескоп* (лат. *Telescopium*) – *Далекозір*; *Телець* (лат. *Taurus*) – *Бик*; *Терези* (лат. *Libra*) – *Вага*; *Чаша* (лат. *Crater*) – *Келіх*; *Щит* (лат. *Scutum*) – *Щит Собеського* (лат. *Scutum Sobiescianum*) (Уведено Яном Гевелієм в 1690 р. в небесному атласі «Уранографія» і було названо ним «Щит Собеського» на честь польського короля Яна Собеського). Поширення варіантів на поч. XX ст. та відсутність їх у II пол. XX – поч. XXI ст. свідчить про прагнення астрономів уніфікувати астрономічну номенклатуру.

В астрономічній літературі другої половини ХХ – початку ХХІ ст. широким спектром варіативних відношень представлено назви зірок. Установлено близько 250 назв найяскравіших зірок, серед них 15% – грецькі назви, 5% – латинські, 80% – арабські назви. Крім цього, у 1540 р. італійський астроном Пікколоміні позначив зорі в кожному окремому сузір'ї грецькими літерами α , β , γ тощо в міру зменшення їхньої яскравості [1, с. 17]. Спостерігаємо паралельне використання кількох варіантів назв однієї зірки, наприклад: *Адара – ϵ Великого Пса – ϵ С Ма*; *Акрукс – α Південного Хреста – α Сри*; *Аламак – γ Андромеди – γ And*; *Алудра – η Великого Пса – η С Ма*; *Альсухайль – λ Вітрил – λ Vel*; *Альтаір – α Орла – α Aql*; *Альхена – γ Близнят – γ Gem*; *Альціона – η Тельця – η Тау*; *Арктур – α Волопаса – α Воо*; *Беллатрікс – γ Оріона – γ Ori*; *Васата – δ Близнят – δ Gem*; *Вега – α С Ма*; *Везен – δ Великого Пса – δ С Ма*.

Варіативні назви зірок можуть доповнюватися лексичними відповідниками: *Алголь – Горгона – β Персея – β Per*; *Альдебаран – Паліціум – α Тельця – α Тау*; *Альдіб – Нодус II – δ Дракона – δ Dra*; *Альферац – Сіррах – α Андромеди – α And*; *Антарес – Веспертільйо – Серце Скорпіона – α Скорпіона – α Sco*; *Денеб – Арідед – α Лебедя – α Суг*; *Етамін – Растабан – γ Дракона – γ Dra*; *Зубен Ельгенубі – Кіффа Австраліс – α Терезів – α Lib*; *Зубен Ельшемалі – Кіффа Бореаліс – β Терезів – β Lib*; *Міра – Дивна – α Кита – α Cet*; *Мірфак – Альгеніб – α Персея – α Per*.

Серед космонімів на позначення малих планет (астероїдів) кожній власній назві відповідає свій порядковий номер, такі відношення компонентів, що називають один об'єкт, теж можна кваліфікувати як варіативні, наприклад: *Амур – астероїд №1221*; *Апполон – астероїд №1862*; *Атон – астероїд №2062*; *Барабашов М.П. – мала планета №2883*; *Веста – астероїд №4*; *Гідальго – астероїд №944*; *Ерос – астероїд №433*; *Ікар – астероїд №1566*; *Ол'ято – астероїд №2201*; *Паллада – астероїд №2*; *Україна – астероїд №1709*.

Для назв галактик варіантність не характерна, у довідковій та

науковій літературі зафіксовано лише один приклад: *Чумацький Шлях – Молочний Шлях* (АЕС, с. 528).

Отже, серед однослівних термінів і термінів-словосполучень астрономічної метамови варіантність не є поширеним явищем. У межах астрономічної термінології наявні фонетичні, словотвірні та синтаксичні варіанти. Виявлено також приклади варіантності з-поміж термінів з епонімними компонентами.

Варіативні відповідники зафіксовано серед власних назв та космонімів (назв зірок, астероїдів).

Література:

1. Андрієвський С. М. Курс загальної астрономії [Текст] : підручник / С. М. Андрієвський, І. А. Климишин. – Одеса : Астропринт, 2007. – 475 с. КЗА
2. Астрономічний енциклопедичний словник [Текст] / [за заг. ред. І. А. Климишина, А. О. Корсунь]. – Львів : Вид-во ЛНУ, 2004. – 548 с. АЕС
3. Вакарчук І. О. Теорія зоряних спектрів [Текст] : підруч. для студ. астрофізичних і фіз. спец. вищих навч. закл. / І. О. Вакарчук. – Львів : Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2002. – 359 с. ВТЗС
4. Євсюков М. М., Александров Ю. В. Хімія і геологія планет [Текст] : навч. посіб. / М. М. Євсюков, Ю. В. Александров. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2000. – 190 с. ХГП
5. Климишин І. А. Шкільний астрономічний довідник [Текст] : книга для вчителя / І. А. Климишин, В. В. Тельнюк-Адамчук. – К. : Радянська школа, 1990. – 287 с. ШАС
6. Кочан І. М. Варіанти і синоніми термінів з міжнародними компонентами [Текст] / І. М. Кочан // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології» – 2008. – № 620. – С. 14–19.

РОЛЬ НЕВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ МОВЛЕННЯ У ФОРМУВАННІ ІМІДЖУ ПОЛІТИКА

Діяльність вищих посадових осіб держави завжди пов'язана з публічними виступами й проголошенням промов, а отже неможлива без ґрунтовних знань принципів і правил ораторського мистецтва. Досконале публічне мовлення людини, а особливо сучасного управлінця, можна вважати його візитівкою. Тому не виникає сумніву в тому, що знання мистецтва публічного виступу необхідне кожному активному громадському діячеві. Будь-який політик пропонує народу свою певну позицію і обстоює її як за допомогою мовлення, так і невербальних знаків [1, с.115].

Прихід до влади завжди супроводжується дискусіями й дебатами, а будь-яка виборча кампанія – це взагалі змагання ораторів. Тому, аби вміло донести свою думку та зрозуміти приховані мотиви контрагента, ділова людина повинна володіти практикою читання невербальних знаків спілкування. Нерідко трапляються випадки, коли людина може дуже добре писати різноманітні тексти, але зовсім не вміє подавати їх слухачам. Це робить її виступ провальним, адже аудиторія сприймає не лише те, що говорить оратор, але здебільшого й те, як він говорить. Значення мають жести, міміка, зовнішній вигляд, поза, мова простору. Тому невербальні засоби спілкування є невід'ємною частиною усного мовлення [2, с.130].

Оратор, який під час свого виступу залишається нерухомим, справляє на слухачів враження неприродності, тому увага послаблюється. А жестикуляція, рухи тіла навпаки завжди загострюють увагу слухачів, однак не слід зловживати цим, адже жести не повинні привертати до себе більшу увагу, ніж сама мова [3, с. 93].

Знання невербального мовлення необхідні не лише тим, хто планує

оволодіти ораторською майстерністю, а й кожному громадянину, який, дивлячись новини, зможе аналізувати щирість та правдивість слів депутатів, урядовців, громадських діячів і навіть достовірність тієї інформації, яку доносить до нас коментатор новин.

Людина рідко усвідомлює те, що її поза, жести й рухи можуть суперечити сказаному, тому варто постійно слідкувати за використанням невербальних засобів спілкування [4, с.124]. Тому навіть ретельно напрацьований іміджмейкерами образ, може розвіяти необережний, проте насправді щирий рух чи вираз обличчя.

Так відоме українське видання «Главком» скористалося послугами психолога, відомого експерта з питань невербальної комунікації Валентина Кіма, який прокоментував найтипівіші жести й пози відомих українських політиків.

Психолог зазначив, що під час виступів лікті Президента України Петра Порошенка майже завжди притиснуті або просто знаходяться близько до тулуба. А лікті, за словами психолога, – один з перших індикаторів самоконтролю людини: «Що далі вони від тулуба, то менше людина себе контролює». Водночас трапляється, що Порошенко може й занадто прямолінійно висловитися, тобто на якусь мить припинити повністю контролювати себе.

Водночас, зазначає В. Кім, у президента яскраво виражені лідерські якості. Так під час некомпліментарних інтерв'ю, гострих розмов П. Порошенко часто використовує такий жест: виставлена вперед долоня, всі пальці зігнуті, крім вказівного. «Виставлена рука долонею вперед – це так званий стоп-жест. Він означає «закінчили з цим, закрили тему», – пояснює психолог. Також на стриманність президента вказують його щелепи, які він стискає під час занадто гострого запитання чи різкої репліки журналіста.

Прем'єр-міністру України Володимиру Гройсману властиво широко розводити руки підчас відповіді на запитання. «Фотографи намагаються «зловити» саме цей момент. А взагалі, це жест незнання», – пояснює Валентин Кім. За словами експерта з невербальних

комунікацій, у повному вираженні цей жест супроводжується підніманням плечей, брів, опусканням куточків губ. Це також може бути ознакою обману: коли людину про щось запитують, вона відповідає, але у її жестикуляції проявляється, що вона говорить неправду. Також це може вказувати на те, що людина не знає, що робити з цією ситуацією, навіть якщо її промова впевнено розписує нам план дій та перспективи розвитку.

Ще одним притаманним В. Гройсману жестом є «прикритий рот». Його можна тлумачити по-різному, але безсумнівно прикривання різних частин обличчя – одна з ознак обману. Коли людина хоче сказати неправду, наш мозок чудово розуміє, що це – обман і намагається завадити нам. Так, якщо ми говоримо про те, що ми бачили, хоча насправді це не так, ми починаємо прикривати, терти очі. Однак часто цей жест є наслідком того, що ми, слухаючи когось іншого, чудово розуміємо, що сказане – неправда. Також, коли ми не хочемо слухати чужу брехню, ми торкаємось вуха.

Також головному урядовцю притаманний жест, коли палець слухача знаходиться під підборіддям. Він означає, що у людини є власна й непохитна думка, яка не збігається з думкою того, хто говорить.

Екс-прем'єр Арсеній Яценюк дуже часто використовує жест – «виставлені перед собою руки». Це свідчить про бажання захиститися, створення своєрідного бар'єру, бажання відмежувати себе. «Щоб зрозуміти цей жест, доведеться зазирнути в глибину віків. Коли люди отримали прямоходіння, разом з усіма плюсами такого стану, вони отримали й значний недолік – стали «відкритими», більш вразливими від зони очей до пояса. Тож, коли ми відчуваємо небезпеку, чийсь агресію, в нас виникає природне бажання «закритися», яке виявляється в жесті – виставлених перед собою руках або руках, схрещених на грудях», – попереджає експерт. На його думку, часто цей жест використовується, коли спікер відчуває недовіру аудиторії або гадає, що його не розуміють.

Характерне А. Яценюку й стискання рук у кулаки. При цьому

великий палець у нього знаходиться зверху. Це свідчить про переживання, відчуття складнощів, закамуюване напруження, тривогу. Проте людина з'єднує пальці будь-яким чином, коли намагається сконцентруватися, формулює свою думку. Цей жест, наприклад, дуже часто використовує Ангела Маркель.

Не можна забувати й про пози, в яких політики спілкуються з народом. Яскравим прикладом є Юрій Луценко. Часто під час інтерв'ю він сидить у досить специфічній позі, яку психологи називають «позою боксера»: плечі трохи зсутулені, стиснуті кулаки, голова трохи опущена, підборіддя «сховано». Це видає напруженість, готовність до удару.

Генпрокурору також притаманний жест, який нечасто побачиш у інших політиків – хапання за голову. «Це свідчить про активний розумовий процес. Зазвичай за голову хапаються, коли виникла якась проблема. Хапання саме спереду свідчить про те, що людина роздратована якоюсь конкретною проблемою. Якщо ззаду – особа роздратована людиною, яка є причиною цієї проблеми», – розповів експерт [5, с.1].

Жестикуляцію Юлії Тимошенко психолог проаналізував, переглянувши два відео з нею. Експерт звернув увагу, що у Юлії Володимирівни рухається тільки одна рука – права, до того ж ці рухи – «рубаючі». Вони притаманні лідеру, який ніби «розкладає по полицях» і беззаперечно переконаний у власній правоті.

«Якщо людина вболіває за свою справу, вона прийде в Раду розхристана, невиспана і з колами під очима. Якщо ж людина вболіває за свій образ, вона левову частку часу присвятить саме йому. Щоб запам'ятали не стільки проблему, яку вона виносить, скільки саме людину, яка виносить цю проблему. Юлія Володимирівна – класична жінка. Вона не може бути некрасивою. В її мові «забагато її»: спершу Тимошенко, а вже потім – те, що вона говорить», – вважає психолог [5, с.1].

Цікаво, що на першому відео голова Юлії Тимошенко практично не рухається, а на другому – манера змінюється на активні похитування.

Пояснення психолога просте. Юлія Володимирівна – особа, яка чудово працює на камеру. Коли людина спілкується вживу, ми сприймаємо її цілком: позу, положення тіла, рухи тощо. Тимошенко часто камери знімають не на весь зріст, а по груди, тому рухи головою й інтонації голосу – все, що їй залишається. Але вона це використовує на 100%», – вважає психолог [5, с.1].

Також, у Тимошенко завжди ідеально рівна спина, що є першою ознакою самоконтролю. Хоч би якою експресивною була її промова, вона себе контролює до останнього слова.

Відомий своїми яскравими виступами лідер Радикальної партії Олег Ляшко. Характерним для нього є постійне використання «підсилювачів». Пан Ляшко – дуже «демонстративна» особистість, йому необхідна увага», а найпростіший спосіб її привернення – це піднятий вгору палець. Цікаво, що цей жест використовується не лише тоді, коли спікер хоче привернути увагу аудиторії, а й коли людині бракує авторитетності. Жести, спрямовані вгору, проскакують, коли спікер намагається підключити «вищі сили», коли людина говорить про якісь принципи, про справедливість, про високі матерії, додає експерт.

Також він використовує трюк з телефоном, який постійно тримає в руках. Підсвідомо це є спробою зайняти якомога більше місця у просторі, в увазі глядачів. Показати, що він є більшим, ніж здається, вагомим. Це стандартна поза для особистостей, котрі жадають збільшити увагу до себе.

Коронним жестом экс-президента Віктора Ющенко було складання пальців. Цей жест використовується тоді, коли спікер хоче звернути увагу на якийсь нюанс. Адже пальцем зручно вказувати на щось, тобто керувати іншими. Наша жестикуляція певним чином копіює нашу виробничу діяльність. Це означає: «я намагаюсь виокремити маленьку деталь і «годувати» слухача маленьким порціями.

Взагалі невербальні засоби спілкування вивчають з початку 60-х років ХХ століття і на сьогодні вченими зареєстровано більш як 1000 невербальних знаків і сигналів. Цей перелік не є вичерпним і тотожним

для людей різних культур[6, с.159-165].

Можна дійти висновку, що ораторське мистецтво, вміння впливати на публіку, справляти потрібне враження є результатом тривалої та наполегливої роботи над удосконаленням не лише свого мовлення, а й невербальних знаків. Індивідуальний стиль напрацьовується з досвідом і стає візитівкою талановитої публічної особистості.

Література:

1. Плотницька, І. М., Левченко, О. П. Ораторське мистецтво [Текст] : навч.-метод. посіб. / за ред. І. М. Плотницької, О. П. Левченко. – К. : НАДУ, 2011. – 128 с.
2. Сопер, П. Основи мистецтва мови: Пер. з англ. [Текст] : навч. посіб. / П. Сопер – К. : Прогрес, Прогрес-Академія, 2002. – 150 с.
3. Кривошеїн, В.П. Політичний імідж як феномен масового сприймання [Текст] : навч.-метод. посіб. / за ред. В.П. Кривошеїна. – К: Промінь, 1997. – 180 с.
4. Петракова, Є.Г. Деякі аспекти формування іміджу політичного лідера [Текст] : підруч. для вищ. навч. закладів / Є.Г.Петракова.– К.: Політичний менеджмент, 2004. – 145 с.
5. Інформаційне агенство «Главком»: Про що говорять жести Порошенка, Гройсмана і Тимошенко. Психологічний аналіз [Електронний ресурс] – Київ: Українські медійні системи, 2017.
6. Чабан Н.І., Копилова І.О. Формування потреби в удосконаленні професійної комунікації майбутнього вчителя художньої культури [Текст] Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: виховуємо культуру потреб особистості: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції і XXII Всеукраїнських педагогічних читань (24-25 вересня 2015 року, м. Херсон) : в 3 ч. / за заг. ред. А.М. Зубка. – Херсон : КВНЗ « Херсонська академія неперервної освіти», 2015. – Ч. II. – 159-165 с.

ВИТОКИ НАРОДНОЇ СВІДОМОСТІ У ФОЛЬКЛОРІ

Глобалізація, комп'ютеризація, інновація, культура мегаполісу, культура постмодерну – ось далеко не повний перелік світових соціокультурних тенденцій, що були запроваджені та активно поширені в наслідок науково-технічної революції ХХ століття. Результатами цих змін стає, з одного боку, забезпечення людства необхідною базою для матеріального існування, а з іншого – обмеження духовного зв'язку людини з навколишнім світом. Очевидним наслідком цих процесів є переосмислення наукою, суспільством, та власне людиною – природної сутності, як такої: від людини – Царя природи – до людини, що є невід'ємною частиною та продуктом природних процесів.

Яскравим прикладом тисячолітньої взаємодії природи й людини, що зберігає первозданну режисуру, виступає фольклор – джерело народної свідомості, що художньо презентує історично накопичений досвід минулих поколінь. Цю дефініцію можна трактувати з декількох позицій. Перша, культурологічна, пропонує, згідно антропоцентричної концепції, сприймати культуру людства як Досвід, що опановують нові покоління. Згідно з нею Людина є одночасно і творцем і продуктом культурної діяльності, а фольклор – результатом та інструментом творення людини. Друга, морально-естетична, доносить до нової генерації українців ту обрядовість та звичаєве право, що є основою подальшого світосприйняття. Прикмети та приказки, балади та легенди, байки та притчі, лічилки та забобони, загадки та перекази, колядки та щедрівки, пісні та казки несуть в собі накопичену народну мудрість та життєвий досвід, тисячоліття міркувань та прагнень наших пращурів.

Загальновідомо, що в практиці розвитку людства існують два шляхи пізнання: науковий та художній. Наука та мистецтво вдало ототожнюють природу людини – плоть та Дух. І якщо матеріальний

статок сьогодення забезпечують результати бурхливого розвитку науки, що, в більшості своїй, орієнтовані на задоволення плоті, то емоційна сфера людини знаходить відбиття саме у мистецтві. Унікальним інструментом цього процесу є Слово – код, знак, символ спілкування людини з навколишнім світом. Саме мистецтво слова є найдавнішим носієм інформації для людини, тому в сучасному світі різко підвищується увага до національних усно-поетичних традицій різних народів.

Саме повернення до фольклору дає змогу осмислити, з одного боку, живу сутність національних традицій, з іншого – виявити та простежити загальні закономірності розвитку націй, визначити вічні духовні цінності людства. Ці компоненти мають свої галузі пізнання: духовно-естетичну, суспільно-історичну та морально-психологічну.

Саме фольклор, вже понад двох століть, стає безперечним доказом самобутності будь-якого етносу, нації, народу. Усна народна творчість виступає як продукт діяльності людини, фактом реальності, що представляє для сучасних дослідників наукову цінність. Тільки комплексне дослідження фольклору допоможе відкрити таємницю народної творчості, тисячолітнє тяжіння людини до прекрасного, дивовижного, невпізнаного. У зв'язку з цим, в сучасній науці, фольклор вважають за краще, визначати як об'єкт і предмет дослідження. Як об'єкт його вивчає етнографія, мистецтвознавство, лінгвістика, культурологія, соціальна психологія, історія, семантика тощо. Як предмет – фольклористика та літературознавство.

Але кожний фольклорний зразок – це унікальне джерело народної мудрості та світосприйняття, і якоїсь, однієї певної науки для його вивчення недостатньо. Цікавим прикладом цього є билини, несправедливо обмежені шкільними програмами та ідеологічними орієнтирами.

Билини як факт народної творчості несуть в собі величезний обсяг інформації. Морально-психологічна галузь пізнання розглядає появу билин як художню реалізацію нової форми свідомості людства. На сцені

життя з'являється конкретна справжня людина, що здібна зрозуміти та пояснити життя в його дійсних реаліях. І якщо казковий герой перемагає своїх ворогів за рахунок дивовижних здібностей або чарівних помічників, то билинний богатыр здобуває перемогу власноруч.

Як так сталося? Що змінилося у свідомості людей? Від міфологічного уявлення світу людина переходить до реального сприйняття? В результаті популярні міфологічні персонажі Соловей-розбійник, Змій Горинич, Тугарин-Змій скинуті, перемога за реальною людиною. Ця перемога богатыря і розглядається як свідчення нової реалістичної свідомості, що прийшла на зміну міфологічного сприйняття навколишнього світу.

Загальновідомо, що билини – це народні речитативно-мелодійні епічні пісні соціально-побутового змісту та героїко-патріотичного характеру. Традиційно дослідники поділяють билини на два типи:

- військові, героїчні, патріотичні;
- соціально-побутові але з наявністю героїчного елементу.

Билина як жанр історичного епосу розглядається як література часів Київської Русі, де основні сюжети пов'язані з князем Володимиром. Події відбуваються навколо таких міст як Київ, Галич (давній), Новгород Великий тощо. Тому билини поділяються на два цикли, відповідно до місця подій:

- Київський цикл;
- Новгородський цикл.

Цікаво, що в більшості, билини мають реальну історичну основу, а прототипами героїв могли бути реальні історичні постаті, життя яких в народних переказах, з часом, набуло надзвичайних дивних рис.

Так, найбільш популярними героями билин стали Ілля Муромець, Добриня Микитич та Олекса Попович, хоча, слід зазначити, що й в інших давньоукраїнських фольклорних жанрах можна зустрітися з ними. Наприклад: казки про Іллю Муромця, думи про Олексу Поповича, пісні про Джурила.

В першій билині, що відкриває поетичну біографію Іллі Муромця, йдеться про підготовку ниви до обробітку, де Ілля разом із батьками очищають землю від пнів та корчів. Тут, художній образ ниви ототожнює людську свідомість, яку дійсно треба звільнити від давніх язичницьких вірувань («пнів та корчів»), що й свідчить про розвиток мислення та зміну світогляду. Наприклад, в ще одній билині, вже Добриня Микитич бореться із Змієм у річці Пучай-Річці (можна пов'язати ці образи теж з поширенням християнства, річкою Почайною тощо). Пізніше билини набувають героїчного характеру, де розквіт епічного жанру взаємодіє з епохою навали печенігів та татаро-монголів, а образи Калин-царя, Солов'я-Розбійника ототожнюють риси ворогів рідної землі.

Суспільно-історична область пізнання приводить до визначення історизму билин. І якщо в них немає відображення конкретної історичної події, власно, текст твору постає чудовою ілюстрацією історичного минулого тієї чи іншої доби. Князь Володимир Красне-Сонечко живе у билинах більше трьох століть. Ця оціночна позиція народу наштовхує науковців на більш ретельне вивчення історичної епохи правління князя Володимира. А художньо-естетична область досліджень дає змогу вивчити поетику билини, красу слова, його багатющу поетичну цінність.

Цікавим є той факт, що різні народи та держави, в цілому, переживають один і той же шлях розвитку (згідно формаційному та загальноісторичному підходам). Але епічна форма розповіді проявляється у кожного народу по-різному. Треба було прожити певний часовий проміжок історії для того, щоб скласти сагу, епічну пісню, билину, олонхо, думу. Тому і різняться за своїми сюжетами та поетикою іспанські, якутські або слов'янські фольклорні твори, але провідна ідея однакова: захист рідної землі, що є характерним для початку формування етнічного світогляду.

На сучасному етапі глобалізації та доступного інформаційного простору в більшості культур світу відбувається проектування

культурних цінностей, ідеалів та смаків. Шлях запозичення – другорядний, першочерговим є історично накопичений досвід нації, який можна зазначити у казковому фольклорі.

Казка це порівняно коротка розповідь про фантастичні події та персонажів, це вид художньої прози, що походить від народних переказів, особливо поширена у Європі. В основі казкового сюжету – розповідь про вигадані події, явища та персонажів з надзвичайними можливостями. Етапи становлення казки також свідчать про формування свідомості людини, хоча власно казка не пов'язана безпосередньо із міфологічними уявленнями, історичними особами та реальними подіями.

Звернемось до загальнопоширеного фольклорного сюжету: мати та мачуха. У німецькій, датській, киргизькій, українській та у казках інших народів кожний знайде сюжет, що розповідає про складні взаємини мачухи і падчерки, але з позицій національної моралі.

Саме у фольклорі відображені національні світовідчуття та світогляд, народні художні смаки, й, не стільки, різниться природна людська свідомість, скільки художня форма її вираження. Звідси і значущість народної словесності, що міститься саме у самотності суджень та думок про сенс життя.

Так, наприклад, Аарне-Томпсон поділяє казки на декілька різновидів «за змістом та сюжетом», але простежуючи цю класифікацію, відповідно представлені етапи становлення свідомості людства. Так, казки про тварин генетично найдавніші і пов'язані із тотемічними уявленнями, з часом вони не втрачаючи магічний сенс набувають й повчально-виховного характеру (наприклад, кумулятивні казки, що розвивають у малечі пам'ять, навички логічного мислення тощо). Фантастичні казки вдало поєднують героїчні, міфічні та трансцендентні начала, в них презентовані чудодійні предмети (у слов'янських це цілюща вода, жар-птиця, меч-кладенець, шапка-невидимка, чоботи-самоходи тощо) та справжні Герої – образи, що наділені надзвичайними

здібностями, які допомагають їм подолати усі випробування на шляху до мети.

У побутових казках переважають мотиви з повсякденного життя. Героями їх виступають бідний селянин, кмітливий наймит чи солдат, бурлака, вередлива жінка тощо. Часто у цих казках зустрічаються персоніфіковані образи – Доля, Щастя, Горе, Правда, Кривда. Казкові образи і мотиви широко використовуються у художній літературі, малярстві, музиці, хореографії тощо.

Фольклор у сучасному сприйнятті не тільки вид мистецтва, а й самодостатній науковий аргумент в галузі вивчення духовного розвитку суспільства та мислення людей. Будь-яка людина за період життя переживає усі етапи становлення: дитинство, юність, зрілість та старість. Усну народну творчість можна сприймати як художнє вираження свідомості немовля. Міфологічність мислення була притаманна нашим пращурам, характерна вона й для нас. Найцікавішим є те, що ми її спокійно переживаємо, не витрачаючи на це декілька століть, а лише мить життя. Дійсно, у ранньому дитинстві усі вірять у Діда Мороза, а став дорослими – ні. Сьогодні це прекрасний художній образ і не більше.

Казки, билини, загадки – найраніші кроки людства, але «устами немовля глаголить істина!». Слід прислухатися до народної думки, оціночної позиції людства, що пройшла перевірку тисячоліть. Для дитячої свідомості характерним є категоричність суджень, малюка приваблюють яскраві кольорові іграшки – усе це і є особливостями фольклору. Сонце завжди у фольклорі «яскраве», ліс – «темний», море – «глибоке», «синє», гори – «високі». Мистецтво слова народу заражає єством, істинністю, суттю, до яких щиро тягнеться людина, в якому б світі він не жив, комп'ютерному чи ядерному, такою є людська природа.

Слов'янська культура переживає зараз черговий ренесанс, де провідним науковим питанням постає не пріоритет якоїсь певної нації, а багатство та особливості художньо-естетичної спадщини східних слов'ян на європейській арені.

Обрядова поезія, стародавній вид синкретичного народного мистецтва, насичена різнобарвними святами та символікою, піснями та заходами: солярне коло, зірка, млинці, вареники, колядки, щедрівки. Саме історико-порівняльний метод вивчення дає змогу уявити загальне та індивідуальне в творчій спадщині того чи іншого народу.

Але простота та доступність фольклору оманливі: тексти казок, билин, пісень, легенд, переказів в нашій свідомості – це дитяче сприйняття дійсності, де головна складність в осмисленні матеріалу. Фольклор – дослівно – народна мудрість, довідник, енциклопедія, знання про світ, що намагалися передати покоління одне одному, це художнє втілення народної філософії, світосприйняття.

Усім відома казка «Царівна-жабка», що створена не заради банальної розваги, це – повчання, кому? – Женихам. Казка – порада, як обирати собі дружину, за якими перевагами. Зміст казки як би розкриває сутність народного прислів'я: «з обличчя воду не пити», а казка «Колобок» в цікавій формі знайомить дитину зі світом тварин, особливістю рис характеру певних тотемів, що пізніше сформували сталі мистецькі образи та соціокультурні кліше. Утилітарність фольклору його практична значущість очевидна.

Так, українська та білоруська казка про Котигорошка створює один з образів Переможця над лихом, негараздами, хворобою, втілюючи такі якості героя, як богатирська сила, кмітливість, вірність, рішучість тощо. У праці «Язичництво давніх слов'ян» Б. Рибаків порівнює образи Котигорошка та Геракла, ототожнюючи їх. Вони – силачі та народні Герої, сини богів (Геракл – Зевса, а Котигорошко – Рода, всеосяжного бога давніх слов'ян).

А як цікаво представлені жіночі образи в східнослов'янських казках. Інтимність відносин вдало ілюструють казкові сюжети де або Іван-дурень, або Іван-Царевич (традиційна максималістська гендерна характеристика слов'янського чоловіка?!) шукає наречену (як правило «дивовижну», «чарівну»!!!). Як поетично зображується жінка у слов'янському фольклорі. В сучасному сприйнятті важко повірити у

магію жіночого характеру, але, погодьтеся, вона існує, тільки сучасна наука апелює іншими словами: харизма, аура, біополе. У фольклорі є своя систематизація наречених.

Олена Прекрасна – підкорює чоловіка своєю вродою, але коли він прагне духовного спілкування з'являється образ Василини Премудрої. Енергетика жіночого характеру є й в образі Марьї Морівни – жінки-войовниці, а такі якості як покірливість, лагідність, смиренність втілюються в образах Оленки, Хаврошечки, Марійки.

Безперечно відмінність народного словесного мистецтва – багатозначність, де історик, фольклорист, філософ, літературознавець, етнограф, культуролог чи мистецтвознавець знайде свою галузь та проблематику досліджень. Де кваліфіковані фахівці здатні не тільки знати тексти чи імена героїв, а й вміють пояснити, зрозуміти, відчувати світ мистецтва слова, джерелом якого є усна народна творчість.

Отже, досліджувати фольклор, це розкласти по полицях, розшифрувати його складові, де однієї фольклористики недостатньо. Фольклор і література – це, безумовно, дві художні складові, два стани, в основі яких *мистецтво* слова. Тому, фольклор, усна народна творчість, безперечно, є природною предтечею, художньою основою, колискою літератури та мистецтва багатогранної та різнобарвної української культури.

Література:

1. Бараг Л.Г. Указатель сюжетов сказок (Указатель сказочных сюжетов по системе Аарне) // Восточнославянский фольклор: Словарь научной и народной терминологии. - Минск, 1993.-С. 369—370.
2. Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість. / М.Лановик, З.Лановик – К: Знання-Прес, 2006, - 591 с.
3. Рыбаков Б.А. Язычество древних славян. /Б.А.Рыбаков – М.: Наука, 1981. – 608 с.

ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ- НЕФІЛОЛОГІВ

Інтенсифікація комунікаційної сфери сучасного суспільства вимагає від професіонала вільного володіння різноманітними засобами усного, писемного, вербального й невербального спілкування у процесі трудової діяльності. Невипадково у Ст.7. Закону України про освіту підкреслено важливість вивчення у вищих державної мови в обов'язі, що дає змогу провадити професійну діяльність в обраній галузі, а також оволодіння мовами міжнародного спілкування (насамперед англійською) [6, С. 1]. Щодо обов'язку науково-педагогічних працівників, то у Ст.54 того ж Закону йдеться про виховання у здобувачів освіти поваги до державної мови й державних символів України, а також національних, історичних, культурних цінностей України [6, С. 1].

Усвідомлення актуальності комунікативної підготовки молоді до обраної професійної праці спонукало до вибору теми науково-дослідної роботи загальноуніверситетської кафедри мовної освіти Херсонського державного університету: «Теоретико-методичні засади формування мовної компетенції майбутніх фахівців-нефілологів у вищих навчальних закладах». Науково-дослідна робота є продовженням попередніх наукових пошуків викладачів кафедри мовної освіти за період 2007-2016 рр.

Метою науково-дослідної роботи над цією темою визначено: обґрунтування й практичне упровадження в освітній процес теоретико-методичних засад формування мовної компетенції майбутніх фахівців-нефілологів.

Постановка практичних задач у ході розв'язання окресленої педагогічної проблеми здійснювалась згідно з вимогами Ст.65 «Закону

України про вищу освіту», де йдеться про пріоритети наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності щодо здобуття нових наукових знань шляхом проведення наукових досліджень і розробок та їх спрямування на створення й упровадження нових конкурентоспроможних технологій для забезпечення підготовки фахівців інноваційного типу [5, С. 5]

Відповідно практичні завдання наукового дослідження кафедральної теми спрямовано на:

– удосконалення змісту, форм і методів навчання державної мови майбутніх фахівців-нефілологів;

Практичні завдання наукового дослідження кафедральної теми спрямовано на:

1. удосконалення змісту, форм і методів навчання державної мови майбутніх фахівців-нефілологів;

– розроблення й упровадження в освітній процес новітніх методів і засобів вивчення студентами-нефілологами мов міжнародного спілкування;

2. розроблення й упровадження в освітній процес новітніх методів і засобів вивчення студентами-нефілологами мов міжнародного спілкування;

– створення педагогічно обґрунтованого методичного

забезпечення української мовної підготовки іноземних студентів;

3. створення педагогічно обґрунтованого методичного забезпечення української мовної підготовки іноземних студентів;

– узагальнення педагогічного досвіду української мовної підготовки іноземних студентів у ХДУ.

4. узагальнення педагогічного досвіду української мовної підготовки іноземних студентів у ХДУ.

Поставлені практичні завдання реалізуються поетапно впродовж 2017-2020 рр. На першому етапі (01.01.2017 – 31.12.2017) заплановано теоретичне вивчення зазначеної проблеми шляхом аналізу наукових досліджень і педагогічного досвіду комунікативної підготовки студентів нефілологічних спеціальностей з української та іноземної мов. У ході наукових пошуків необхідно з'ясувати як складові компоненти мовної компетенції сучасних професіоналів, так і педагогічні підходи до формування цих складових у студентів-нефілологів під час навчання у вишах. Завершенням першого етапу є педагогічне осмислення змісту, форм і методів мовної підготовки юнаків та дівчат у системі вітчизняної

професійної освіти.

За результатами аналізу сучасних науково-теоретичних досліджень із проблеми формування мовної компетенції майбутніх фахівців-нефілологів прогнозуються основні перспективи подальшої дослідницької роботи, що оформлюється технічним завданням на її виконання науково-педагогічними працівниками кафедри.

Узагальнення й обговорення результатів такого аналізу розпочато на засіданнях V загальноуніверситетського та VI регіонального круглого столу «Україна – Азербайджан: перетин культур Заходу й Сходу» (квітень 2017, вересень 2017),

I Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Роль

мови в інтелектуальному формуванні особистості» (травень 2017)

з логічним продовженням у роботі II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Роль мови в інтелектуальному формуванні особистості» (березень 2018).

Послідовно за попереднім етапом розпочинається аналіз наявного навчально-методичного забезпечення щодо педагогічної ефективності формування мовної компетенції майбутніх фахівців-нефілологів на другому етапі науково-дослідної роботи (01.01.2018 – 31.12.2018). Вивчення методичного аспекту комунікативної підготовки юнаків та дівчат стосується практичних питань аудиторної та позааудиторної

роботи з дисциплін кафедри, а саме: «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Українська мова (для іноземних студентів)», «Іноземна мова», «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)», «Англійська мова», «Сучасна розмовна українська мова», «Друга іноземна мова». Такий підхід дозволяє привернути увагу до важливої ролі викладацьких методик у забезпеченні ефективності оволодіння студентами державною та іноземною мовами під час професійного навчання. Обговорення узагальнених результатів проведеного дослідження сплановано на засіданнях кафедри мовної освіти (жовтень 2017, січень 2018) та науково-методичному семінарі кафедри (квітень 2018), а також у ході роботи III регіонального науково-практичного семінару «Культурно-мовні зв'язки як шлях формування національної свідомості» (квітень 2018).

Зміст третього етапу науково-дослідної роботи (01.01.2018 – 31.12.2018) полягає в розробці теоретичної концепції удосконалення навчально-методичного забезпечення з формування мовної компетенції майбутніх фахівців-нефілологів. Концептуальні положення становлять методологічну основу практичної частини науково-дослідної роботи, зокрема розкривають діалектичний зв'язок змісту, форм, методів і засобів мовної підготовки студентів нефілологічних спеціальностей із вимогами сучасного суспільства до професіонала в процесі праці. Важливого методологічного значення має системний підхід до розв'язання проблеми удосконалення комунікативних умінь і здібностей юнаків та дівчат. Адже він базується на основних положеннях Законів України «Про освіту» та «Про вищу освіту», а також вимогах освітніх стандартів щодо підготовки студентів із державної та іноземної мов.

Концептуальні положення акцентують напрями вдосконалення наявного навчально-методичного забезпечення з формування української та іноземної мовної компетенції майбутніх фахівців-нефілологів, а також розробки навчально-методичних комплексів із української мовної підготовки іноземних студентів. Логічним завершенням третього етапу є експериментальна робота з локальної

апробації методик формування мовної компетенції студентів у процесі вивчення дисциплін «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Українська мова (для іноземних студентів)», «Іноземна мова», «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)», «Англійська мова», «Сучасна розмовна українська мова», «Друга іноземна мова».

Удосконалення й апробація навчально-методичного забезпечення з формування мовної компетенції майбутніх фахівців-нефілологів складають сутність експериментальної роботи на четвертому етапі наукового дослідження кафедральної теми (01.01.2019 – 31.12.2019). Експериментальну частину науково-дослідної роботи спрямовано на перевірку концептуальних положень щодо вдосконалення навчально-методичного забезпечення з формування української та іноземної мовної компетенції майбутніх фахівців-нефілологів. Підсумком експериментальної роботи є створення комплексів навчально-методичного забезпечення дисциплін кафедри: «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Українська мова (для іноземних студентів)», «Іноземна мова», «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)», «Англійська мова», «Сучасна розмовна українська мова», «Друга іноземна мова». Створені навчально-методичні комплекси повинні відповідати вимогам та змісту типових навчальних програм дисциплін «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Іноземна мова (англійська)» (для бакалаврів нефілологічних спеціальностей), з англійської мови для професійного спілкування, з української мови для студентів-іноземців основних факультетів нефілологічного профілю вищих навчальних закладів України III-IV рівнів акредитації, стандартам з української мови як іноземної для початкового рівня (A1), базового рівня (A2), першого (B1) та другого (B2) середніх рівнів, професійного рівня (C1).

Обговорення результатів удосконалення й апробації комплексів навчально-методичного забезпечення з дисциплін кафедри планується в ході III та IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Роль мови

в інтелектуальному формуванні особистості» (2019, 2020), а також IV регіонального науково-практичного семінару «Культурно-мовні зв'язки як шлях формування національної свідомості» (2019).

Заключний п'ятий етап (01.01.2020 – 31.12.2020) науково-дослідної роботи з проблеми формування мовної компетенції майбутніх фахівців-нефілологів передбачає не лише завершення експериментальної роботи, узагальнення, обробку й аналіз її результатів, але й формулювання висновків і практичних рекомендацій щодо освітньої діяльності студентів і викладачів. Презентація результатів наукового дослідження в ході V регіонального науково-практичного семінару «Культурно-мовні зв'язки як шлях формування національної свідомості» (2020) забезпечує завершеність методологічної й теоретичної обґрунтованості його вихідних позицій.

Результати кафедральної науково-дослідної роботи, основні висновки й рекомендації за результатами дослідження буде відображено в публікаціях і матеріалах, що подаються по закінченні кожного з етапів дослідження. Це, в першу чергу, збірники тез і матеріалів II, III та IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Роль мови в інтелектуальному формуванні особистості», збірники матеріалів VI регіонального круглого столу «Україна – Азербайджан: перетин

культур Заходу й Сходу», збірники матеріалів III, IV та V регіонального науково-практичного семінару «Культурно-мовні зв'язки як шлях формування національної свідомості», монографії з досвіду формування української та іноземної мовної компетенції майбутніх фахівців-нефілологів, а також української мовної підготовки іноземних студентів у ХДУ, авторські програми, методичні посібники, методичні рекомендації, збірники текстів і завдань із формування мовної компетенції майбутніх фахівців-нефілологів під час аудиторних занять і самостійної роботи. Внаслідок виконання науково-дослідної роботи мають бути створені удосконалені комплекси навчально-методичного забезпечення до дисциплін: «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Українська мова (для іноземних студентів)», «Іноземна мова», «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)», «Англійська мова», «Сучасна розмовна українська мова», «Друга іноземна мова».

Таким чином, за період науково-дослідної роботи 2017-2020 рр. з проблеми формування мовної компетенції майбутніх фахівців-нефілологів апробація її результатів здійснюється у процесі роботи всеукраїнської науково-практичної конференції, регіонального науково-практичного семінару й круглого столу, а також обговорюються на засіданнях та науково-методичному семінарі кафедри мовної освіти. За результатами НДР подаються наукові звіти, які затверджуються на засіданнях кафедри мовної освіти і науково-технічної ради ХДУ. Вірогідність одержаних результатів і висновків забезпечується змістом обраних методологічних позицій і принципів, обґрунтованістю вихідних теоретичних положень із формування мовної компетенції майбутніх фахівців-нефілологів; використанням комплексу взаємопов'язаних інструментальних методик під час вирішення поставлених у дослідженні завдань; використанням кількісного та якісного аналізів отриманих результатів; позитивними наслідками їх упровадження в освітній процес Херсонського державного університету.

Література:

1. Єдина типова навчальна програма з української мови для студентів-іноземців основних факультетів нефілологічного профілю вищих навчальних закладів України III-IV рівнів акредитації / Уклад.: Л. І. Дзюбенко, В. В. Дубічинський, С. А. Чезганов [та ін.] [Текст] / За ред. О. М. Тростинської, Н. І. Ушакової – К.: НТУУ «КПІ», 2009. – Ч. 3. – 52 с.
2. Пастушенко Т. В., Бахов І. С. Навчальна програма дисципліни «Іноземна мова (англійська)» (для бакалаврів нефілологічних спеціальностей). – К.: МАУП, 2005. – 34 с.
3. Про вивчення української (російської) мови іноземними студентами й аспірантами: Наказ МОН України від 04.04.2006 р. №260 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалів: <http://document.ua/provivchennja-ukrayinskoyi-rosiiskoyi-movi-inozemnimi-stude-doc119238.html>.
4. Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 04 квітня 2006 року № 260: Наказ МОН України від 18.08.2016 р. №997 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалів: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/52124/.
5. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 р. №156-VII// Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 37-38. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалів: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
6. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 р. №2145-VIII// Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 37-38. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалів: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
7. Програма з англійської мови для професійного спілкування / Г. Є. Бакаєва, О. А. Борисенко, І. І. Зуєнок [та ін.]. – К. : Ленвіт, 2005. – 120 с.
8. Програма курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» / Укл. С. В. Шевчук, І. В. Клименко : Наказ Міністерства освіти і науки України від 21.12.2009 № 1150 [Електронний ресурс]. – Режим доступу

до матеріалів :

<http://головбюджет.укр/regulations/1521/8456/8457/469436/>.

9. Стандарт з української мови як іноземної / Укл. Ніколаєва Н. С., Бондарєва Н. О., Дем'янюк А. А., Шевченко М. В., Овдіюк В. В., Якубовська М. Ю.: Наказ Міністерства освіти і науки України від 24.06.2014 № 750: Початковий рівень (A1) – 21 с.; Базовий рівень (A2) – 27 с.; Перший середній рівень (B1) – 31 с.; Другий середній рівень (B2) – 40 с.; Професійний рівень (C1) – 41 с. [Електронний ресурс]. – Режим

доступу до матеріалів:

<http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/1410876247/>.

**ТРИКОМПОНЕНТНІ ІЗОФУНКЦІЙНІ СИНТАКСИЧНІ
ПАРАДИГМИ З ПРЕДИКАТАМИ НЕГАТИВНОГО
ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ СУБ'ЄКТА МІКРОГРУПИ “СУМ”
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СУЧАСНОМУ СЕМАНТИКО-
ФУНКЦІЙНОМУ ПРЕДСТАВЛЕННІ**

Дослідження є спробою системного аналізу трикомпонентних ізофункційних синтаксичних парадигм на базі речень із предикатами негативного психоемоційного стану / стану-відношення суб'єкта мікрогрупи “сум” української мови. З'ясовано кількісне наповнення мікрогрупи, уточнено її інваріантну семантику, виявлено конкретні синтаксичні структури. Репрезентанти мікрогрупи ранжовано за критерієм інтенсивності реалізації стану в його носія.

Ключові слова: трикомпонентна ізофункційна синтаксична парадигма, предикат стану суб'єкта, семантична мікрогрупа “сум”, вербатив стану, ад'єктив / вербоїд стану, адвербатив стану.

Українська філологічна наука поч. ХХІ ст. потужно зреалізована у функційному й семантичному вимірах. Людиноцентризм лінгвістичної парадигми сьогодення вможливорює різновекторні студії речень із предикатами на позначення внутрішнього стану мовця на логіко-денотативному, семантико-синтаксичному й формально-граматичному рівнях їхньої репрезентації [1; 2].

У сучасній українській мові інваріантне значення “суб'єкт – його стан” експлікує розлогий комплекс синтаксичних структур зі вербативами, ад'єктивами / вербоїдами та адвербативами негативного психоемоційного стану / стану-відношення носія. Такі речення передають пригнічений настрій мовця, характеризують негативне ставлення до реалій дійсності. Мікрогрупу “сум” інтегрують насамперед трикомпонентні ізофункційні парадигми (ТІФП) $N_1 + V_f \rightarrow N_1 + Adj / Part$

→ $N_3 + \text{Ad}$ дериваційно-трансформаційного взірця [3], наприклад: *Він журиться* (О. Кобилянська) → *Сама вона журна дуже* (Марко Вовчок) → *І чогось жалко мені стало, тужно так, журно...* (М. Коцюбинський). Вони формують ядро досліджуваної мікрогрупи, яка об'єднує 11 ТІФП із предикатами, ієрархізованими за силою вияву негативного психоемоційного стану в його носія. Послідовність такого ранжування є суб'єктивною, що зумовлено передусім суб'єктивністю переживання й оцінювання того чи того стану мовцем. Вісь ієрархізації одnobічноспрямована за зростанням інтенсивності. Компонентами розглядуваної мікрогрупи є такі синтаксичні парадигми: $N_1 + \text{не радуватися} \rightarrow N_1 + \text{нерадий (нерадісний)} \rightarrow N_3 + \text{нерадісно}$; $N_1 + \text{не веселитися} \rightarrow N_1 + \text{невеселий} \rightarrow N_3 + \text{невесело}$; $N_1 + \text{понурюватися} \rightarrow N_1 + \text{понурий} \rightarrow N_3 + \text{понуро}$; $N_1 + \text{огірчуватися} \rightarrow N_1 + \text{огірчений} \rightarrow N_3 + \text{гірко}$; $N_1 + \text{смутитися (смутоквати)} \rightarrow N_1 + \text{смутий} / N_1 + \text{засмучений} \rightarrow N_3 + \text{смутно}$; $N_1 + \text{печалитися} \rightarrow N_1 + \text{печальний (печаловитий)} \rightarrow N_3 + \text{печально}$; $N_1 + \text{сумувати} \rightarrow N_1 + \text{сумний} \rightarrow N_3 + \text{сумно}$; $N_1 + \text{журитися} \rightarrow N_1 + \text{журний (журливий)} / N_1 + \text{зажурений} \rightarrow N_3 + \text{журно}$; $N_1 + \text{тужити} \rightarrow N_1 + \text{тужний (тужливий)} \rightarrow N_3 + \text{тужно}$; $N_1 + \text{тоскувати} \rightarrow N_1 + \text{тоскний} \rightarrow N_3 + \text{тоскно}$; $N_1 + \text{скорбіти} \rightarrow N_1 + \text{скорбний (скорботний)} \rightarrow N_3 + \text{скорбно}$. Суб'єкт стану в межах указаних вище парадигм загалом має невеселий настрій, може відчувати легкий смуток або сповнений певного гнітючого відчуття (жalu, надривної туги тощо) [4, с. 65]: *Зійдуться, згадають давнє – й смутують* [вони] (Марко Вовчок) → *Оце ж бо які ви смутні!..* (Марко Вовчок) → *Другого дня все мені смутно...* (С. Васильченко). Ґрунтовне дослідження речень зі статальними предикатами й укладена на його основі картотека в 7000 фіксацій, отриманих способом суцільної вибірки з текстових масивів різностильового спрямування, недвозначно потверджують той факт, що синтаксичним структурам у складі вказаних вище ТІФП властива висока функційна активність в українській мові (563 одиниці, 8,162 %).

Репертуар синтаксичних парадигм мікрогрупи “сум” конституюють поряд зі структурами $N_1 + V_f \rightarrow N_1 + Adj / Part \rightarrow N_3 + Ad$ ТІФП $N_1 + V_f + N_x \rightarrow N_1 + Adj / Part + N_x \rightarrow N_3 + Ad + N_x$ на позначення негативного психоемоційного стану-відношення (ставлення) носія до інших людей, явищ та фактів дійсності під впливом когось / чогось чи у зв’язку з кимось / чимось. У реченнях із цими предикатами суб’єкт визначено як такий, що “сповнений смутку у зв’язку з кимось / чимось, журиться, скорбує за ким-/чим-небудь, відчуває жаль через когось / щось” [4, с.105], наприклад: *Він **журиться** о неї* (О. Кобилянська) $\rightarrow$...*Цим бадіки найдужче **зажурені*** (М. Черемшина) $\rightarrow$ *Аврумові од цього не робилося **журно**...* (С. Васильченко). Розглядувана мікрогрупа об’єднує 10 синтаксичних парадигм із подальшим ієрархізуванням за зростанням інтенсивності вияву ставлення в мовця. ТІФП цього зразка систематизовано так: $N_1 + \text{не радіти (радуватися)} + [\text{prep без, з / зі / із}] N_2 / N_3 / [\text{prep за, на, про}] N_4 / N_5 / [\text{prep за}] N_5 \rightarrow N_1 + \text{нерадий (нерадісний)} + [\text{prep без, з / зі / із}] N_2 / N_3 \rightarrow N_3 + \text{нерадісно} + [\text{prep без, з / із / зі}] N_2 / [\text{prep за}] N_4; N_1 + \text{не веселитися} + [\text{prep без, з / зі / із}] N_2 / [\text{prep за, на, про}] N_4 / N_5 \rightarrow N_1 + \text{невеселий} + [\text{prep з / зі / із}] N_2 \rightarrow N_3 + \text{невесело} + [\text{prep без, з / із / зі}] N_2; N_1 + \text{огірчуватися} + [\text{prep за, на}] N_4 / N_5 \rightarrow N_1 + \text{огірчений} + N_5 \rightarrow N_3 + \text{гірко} + [\text{prep за}] N_4; N_1 + \text{смутитися (смутоквати)} + [\text{prep без}] N_2 / [\text{prep про}] N_4 / [\text{prep за}] N_5 / [\text{prep по}] N_6 \rightarrow N_1 + \text{смутий} / N_1 + \text{засмучений} + [\text{prep без}] N_2 \rightarrow N_3 + \text{смутно} + [\text{prep без}] N_2 / [\text{prep за}] N_5; N_1 + \text{печалитися} + [\text{prep без}] N_2 / [\text{prep за, про}] N_4 / N_5 / [\text{prep за}] N_5 \rightarrow N_1 + \text{печальний} + [\text{prep без}] N_2 \rightarrow N_3 + \text{печально} + [\text{prep без}] N_2 / [\text{prep за, про}] N_4 / [\text{prep за}] N_5; N_1 + \text{сумувати} + [\text{prep без}] N_2 / [\text{prep про}] N_4 / [\text{prep за}] N_5 / [\text{prep по}] N_6 \rightarrow N_1 + \text{сумний} + [\text{prep без}] N_2 / [\text{prep з / зі / із}] N_5 \rightarrow N_3 + \text{сумно} + [\text{prep без}] N_2 / [\text{prep на, про}] N_4 / [\text{prep за}] N_5; N_1 + \text{журитися} + [\text{prep без}] N_2 / [\text{prep про}] N_4 / N_5 / [\text{prep за}] N_5 / [\text{prep по}] N_6 \rightarrow N_1 + \text{зажурений} + N_5 \rightarrow N_3 + \text{журно} + [\text{prep без}] N_2 / [\text{prep про}] N_4 / [\text{prep за}] N_5; N_1 + \text{тужити} + [\text{prep без, з / зі / із}] N_2 / [\text{prep за}] N_5 / [\text{prep по}] N_6 \rightarrow N_1 + \text{тужний} +$

[prep **без**] $N_2 \rightarrow N_3 + \text{тужно} + [\text{prep } \textbf{без, з / із / зі}] N_2 / [\text{prep } \textbf{за}] N_5; N_1 + \text{тоскувати} + [\text{prep } \textbf{без}] N_2 / [\text{prep } \textbf{за}] N_5 \rightarrow N_1 + \text{тоскний} + [\text{prep } \textbf{без}] N_2 \rightarrow N_3 + \text{тоскно} + [\text{prep } \textbf{без}] N_2 / [\text{prep } \textbf{за, про}] N_4 / [\text{prep } \textbf{за}] N_5; N_1 + \text{скорбіти} + [\text{prep } \textbf{без, з / зі / із}] N_2 / [\text{prep } \textbf{про}] N_4 / [\text{prep } \textbf{за}] N_5 \rightarrow N_1 + \text{скорбний} + [\text{prep } \textbf{без}] N_2 \rightarrow N_3 + \text{скорбно} + [\text{prep } \textbf{без, з / із / зі}] N_2 / [\text{prep } \textbf{про}] N_4 / [\text{prep } \textbf{за}] N_5. Висока функційна активність таких парадигм (597 одиниць, 8,54 %) безпосередньо вказує на продуктивність синтаксичних структур зі статальними предикатами, що виражають семантику суму носія, в українській мові.$

Отже, ТІФП із предикатами негативного психоемоційного стану суб'єкта мікрогрупи “сум” є одними з найпродуктивніших серед ізофункційних синтаксичних парадигм, компонентами яких є речення з предикатами внутрішнього стану мовця. Подальшу перспективу вбачаємо в багатоаспектній репрезентації ізофункційних синтаксичних парадигм із предикатами стану носія інших мікрогруп сучасної української мови.

Література:

1. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови : монографія / І. Р. Вихованець ; АН України, Ін-т української мови ; [відп. ред. К. Г. Городенська; ред. Л. К. Ярошевська]. – К. : Наук. думка, 1992. – 224 с.
2. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови : академ. граматика укр. мови / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська ; за ред. І. Р. Вихованця. – К. : Пульсари, 2004. – 400 с.
3. Городенська К. Г. Дери́вація синтаксичних одиниць : монографія / К. Г. Городенська ; АН України, Ін-т мовознавства ; відп. ред. І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1991. – 192 с.
4. Шрамко Р. Г. Ізофункційні парадигми в системі предикатів стану в українській мові : монографія / Р. Г. Шрамко, М. І. Степаненко ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава : ПП «Астроя», 2017. – 284 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Бовдир Олена Сергіївна	кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальноправових та соціально-гуманітарних дисциплін Херсонського факультету Одеського державного університету внутрішніх справ
Воробйова Алла Вікторівна	кандидат педагогічних наук, доцент загальноуніверситетської кафедри мовної освіти Херсонського державного університету
Ізмайлова Оксана Андріївна	викладач кафедри німецької та романської філології Херсонського державного університету
Качмар Ніна Валеріївна	викладач кафедри загальноправових та соціально-гуманітарних дисциплін Херсонського факультету Одеського державного університету внутрішніх справ
Киселевич Ірина Валентинівна	викладач кафедри загальноправових та соціально-гуманітарних дисциплін Херсонського факультету Одеського державного університету внутрішніх справ
Левакіна Тетяна Василівна	кандидат філологічних наук, доцент кафедри слов'янської філології Херсонського державного університету
Орищенко Олена	викладач кафедри загальноправових та соціально-гуманітарних дисциплін Херсонського факультету

Вікторівна	Одеського державного університету внутрішніх справ
Пренько Яна Олегівна	викладач кафедри загальноправових та соціально-гуманітарних дисциплін Херсонського факультету Одеського державного університету внутрішніх справ
Свиридов Олександр Федорович	кандидат філологічних наук, доцент загальноуніверситетської кафедри мовної освіти Херсонського державного університету
Ситниченко Марія	студентка 3-го курсу юридичного факультету Херсонського державного університету
Соломахін Андрій Федорович	кандидат філологічних наук, старший викладач загальноуніверситетської кафедри мовної освіти Херсонського державного університету
Стельманищук Маргарита	студентка 3-го курсу юридичного факультету Херсонського державного університету
Хома Тетяна Василівна	кандидат філологічних наук, доцент
Шушляннікова Наталія Володимирівна	кандидат історичних наук, доцент кафедри культурології Херсонського державного університету
Чабан Наталя	кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач загальноуніверситетської кафедри мовної освіти

Іванівна

Херсонського державного університету

Шрамко

кандидат філологічних наук, асистент кафедри

Руслана

української мови Полтавського національного

Григорівна

педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Наукове видання

**Матеріали II Всеукраїнської
науково-практичної конференції
«Роль мови в інтелектуальному формуванні особистості»
(22 березня 2018 р., м. Херсон)**

за загальною редакцією Н. І. Чабан, А. В. Воробйової

Технічний редактор — Чабан Н. І.